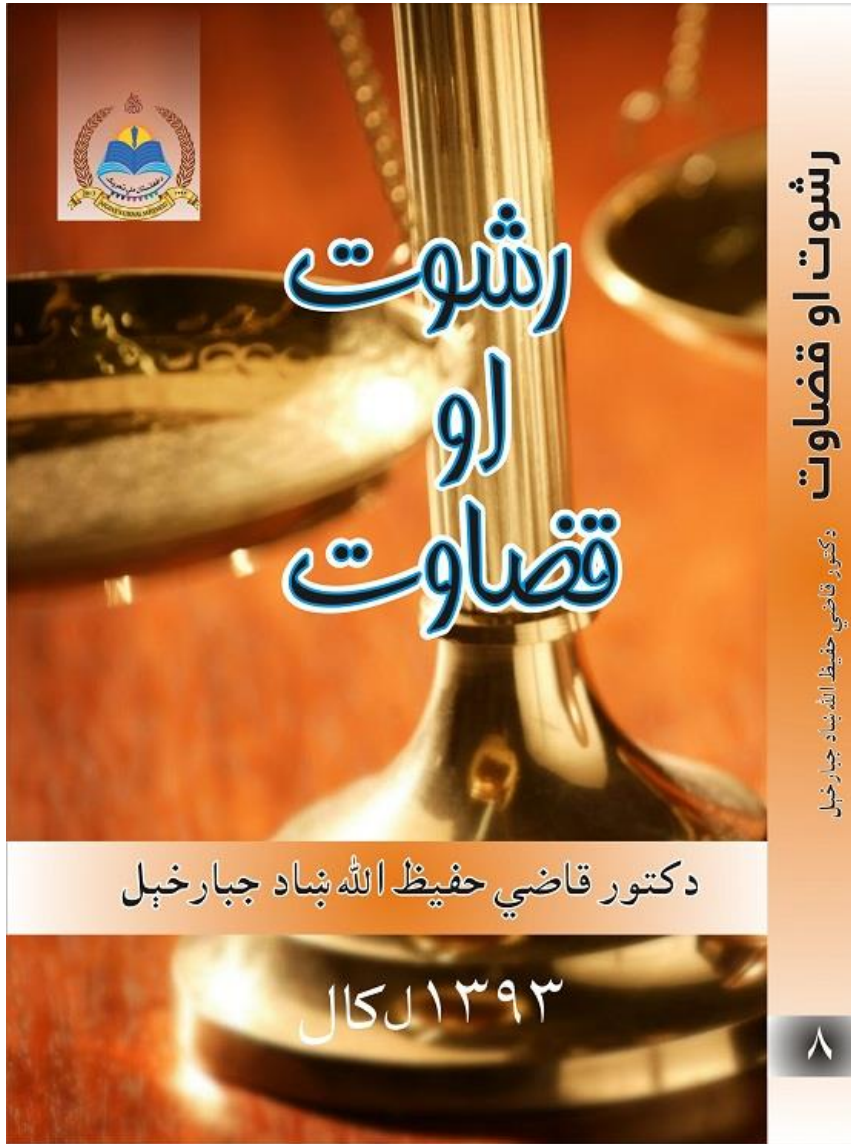

Ketabton.com

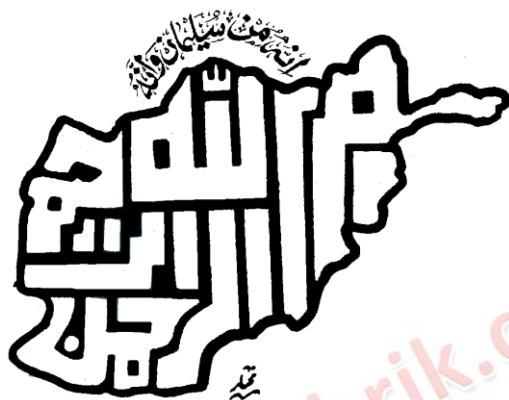

رشوت او قضاوت

الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفيظ الله بناد جبار خېل

۱۳۹۳ ل

د کتاب پېژندنه :

د کتاب نوم: رشوت او قضاوت
لیکوال: الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفیظ الله بناد جبار خېل
خپرندوی: د افغانستان ملي تحریک فرهنگي خانګه
د خپرندوی شمېره: (۸)
کمپوز: ظفر اقبال
پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید
د چاپ شمېر: ۱۰۰۰
د چاپ کال: ۱۳۹۳ ل کال

ډالۍ

دا ليکنې خپلې د ژوند سببي مور او زما د علم پال
په اسلامي علومو پوه استاد پلار ته ډالۍ کوم،
چې زه يې په ديني علم روزلی او هغه ته هڅولی يم،
ده ته لوړې درجې غواړم او دعا کوم، چې د الله
تعالی رضا زموږ د ټولو مسلمانانو نصيب شي.

الحاج پروفیسور ډاکټر قاضي حفيظ الله بناد
جبار خېل

لړليک

مخ	سرليک	گڼه
الف	سريزه	۱
۱	له بلو ځان ساتنه	۲
۲۵	رشوت	۳
۲۶	د رشوت پراخه معنی	۴
۲۶	د رشوت لغوي معنی	۵
۲۸	د رشوت اصطلاحي معنی	۶
۳۳	قضاوت	۷
۳۴	د قضا شرعي حکم	۸
۳۶	قضا ته اړتيا کې حکمت	۹
۳۸	د قضا د مشروعيت غرض او هدف	۱۰
۴۰	د قاضي ټاکل او د قضا د منصب منل	۱۱
۴۰	د قضاوت شرطونه	۱۲
۴۲	فساد کې قضايي عوامل	۱۳
۴۴	رشوت ته د مخ کولو سببونه	۱۴
۴۶	د قضايي فساد منفي اثرات	۱۵
۴۸	د رشوت حکم	۱۶
۴۸	په قرآن کریم کې	۱۸
۵۳	په احاديثو کې	۱۹
۵۶	په اجماع کې	۲۰
۵۷	د رشوت ارکان	۲۱
۵۷	راشي	۲۲
۶۰	مرتشي	۲۳

۶۴	د رشوت مال	۲۴
۶۶	د رشوت د مال مالکیت او ضمان	۲۵
۶۷	د محاباتي بيع په ترڅ کې رشوت	۲۶
۷۱	د رشوت ډولونه مالي او غیر مالي	۲۷
۷۱	د اهل سنت او جماعت له نظره د غیر مال رشوت	۲۸
۷۳	هدیه (د هدیه، مقصد او ډولونه يې)	۲۹
۷۵	د رشوت او مصانعي توپیر	۲۹
۷۷	د قضاوت اجره	۳۰
۷۸	ارتزاق - د قاضي د ارتزاق تعريف	۳۱
۷۸	د رزق او اجرت توپیر	۳۲
۷۹	د قاضي د ارتزاق حکم	۳۳
۸۱	د قاضي ارتزاق د اهل سنت فقه کې	۳۴
۸۲	د رشوت کرغېږن اثرات	۳۵
۸۵	د رشوت د گناه بررسي	۳۶
۸۶	د رشوت مخنيوی	۳۷
۸۹	د رشوت سزا	۳۸

د تحریک یادښت

فرهنگي څانګه د افغانستان ملي تحریک له اساسي څانګو څخه یوه اساسي څانګه ده. د دې څانګې دنده داده چې هېوادوالو ته فرهنگي خدمات وړاندې او ګټور فرهنگي کارونه ترسره کړي. د تاریخي، ملي، کلتوري ورځو او تاریخي او ملي شخصیتونو نمانځل ددې څانګې نورې دندې دي. د هېواد د لیکوالو د علمي، دیني، روزنیزو او معلوماتي اثارو چاپ هم ددې څانګې له اساسي دندو څخه ګڼل کېږي. له هغې ورځې راهیسې چې تحریک خپل عملي فعالیتونه پیل کړي دي، نو دې څانګې هم ورسره سم خپل فعالیتونه چټک کړي دي. تاریخي ورځې یې نمانځلي، تاریخي وټونو ته یې لوجې جوړې کړي. علمي سیمینارونه او ورکشاپونه یې جوړ کړي دي. د تحریک دې څانګې د تحریک د عمومي هدفونو په رڼا کې وپتېيله چې په یوځایي ډول (شل عنوانه) کتابونه چاپ کړي. په دې اثارو کې اکثره دیني او علمي اثار شامل دي چې درنو هېوادوالو ته یې وړاندې کوي. دا اثر (رشوت او قضاوت) چې ستاسو په لاس کې دی، ښاغلي (دکتور قاضي حفیظ الله ښاد جبارخېل) لیکلی او د همدغو شلو عنوانو اثارو له جملې څخه دی. هیله ده درانه لوستونکي ترې ښه ګټه پورته کړي. تحریک خپلو هېوادوالو ته ډاډ ورکوي چې په راتلونکي کې به هم خپلو دې ډول هڅو ته دوام ورکړي.

د هېواد د فرهنگ د بډاینې په هیله

په درناوي

د افغانستان ملي تحریک

فرهنگي څانګه

سريزه

الله تعالی د گردو (ټولو) ستاینو څېښتن دی. مونږ یې په زړه، ژبه، لیک او نورو ټولو وسایلو د زړه له کومې ستایو، عبادت یې کوو، په ذات، صفاتو او عباداتو کې ورسره د شریک له شریکولو په کلکه او ټینګه توګه ځانونه ژغورو او ده جل جلاله ته ترې پناه غواړو. لکه له شیطان او نورو ممنوعه څېزو چې پناه غواړو، حمد او ثنا یې ادا کوو، مونږ ته یې ښه او بد رابښودلي او له هغې جملې یې د رشوت اخستلو له ګناه منع کړي یو. همدارنګه د ده رالېږلی استازی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم، په اصحابو یې او په مونږ ټول نړ او ښځو مسلمانانو درود او سلام وایم. په خپلو مبارکو فرمودو کې د روښانه لارښوونو په ترڅ کې د رشوت په برخه کې لازم ارشادات او کافي توضیحات مونږ ته بیان کړي، چې له هغو ځینې نامې فقهاوو رحمهم الله د خپلو اجتهادو او استنباطو په توګه د رشوت احکام هم د نورو احکامو په څنګ کې خپلو مصنفاتو او تالیفاتو کې راپریښي دي او له هغو د استفادې کولو په توګه قانون پوهانو د هر وخت له غوښتنو سره سم یې د رشوت مسئلو ته قوانینو کې ځای ورکړی دی، چې د هغو په استناد د رشوت په مجرمینو وروسته له څېړنو د مسلمانانو په اړونده محاکمو کې احکام صادرېږي. څرنگه، چې دې برخه کې کوم ځانګړی کتاب د پښتو په ژبه ماته نه دی معلوم ځکه مې په دې کتاب د لیکلو پېل وکړ. له الله تعالی جل جلاله ځینې غواړم، چې د ده په قوت راکولو او توفیق رابښلو په توګه د رشوت په

اړوند هر اړخيز معلومات په کې راوړل، چې ښاغلي لوستونکي يې د دې کتاب په مطالعه د رشوت د مسئلو په برخه کې قناعت حاصل شي او د نورو کتابونو کتلو او لټولو ته يې اړتيا پيدا نه شي. په دې کتاب کې د رشوت په برخه کې، چې معلومات مو له مختلفو او معتبرو کتابونو او مجلو راټول کړي، د لږ لیک په مخ کې ښودل شوي دي. نو د دې کتاب گران لوستونکي د ذکر شوي مخ په لوستلو خپل مطلب پيدا کولای شي. دا دي د دې کتاب مطالب، چې ستاسو درنو مينه والو ته په ډېر درناوي وړاندې کيږي او ستاسې په کتلو او پانواړولو يې د رشوت په برخه کې هر مطلب په مخه درته راځي؛ نو دعا راته وکړئ، چې زما دغه د خدای تعالی د رضا لپاره خالص ليکل ومني. له رشوت اخستلو مو وساتي او زما مور او پلار، نیکونه، اولادونه، استاذان او حق لروونکي ټول تر او ښځې مسلمانان او مسلمانانې وښيي.

لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظيم.

ډاکټر ښاد

له رشوت څخه نفرت

پروفیسور ډاکټر قاضي حفيظ الله بناد جبار خېل د ارواښاد عبدالحکیم خان (جدي، ۱۳۵۲ ل. هـ کال مې زوی، د غلام محي الدين خان لمسی، د محمد عظیم خان کړوسی، هغه زوی د رحمت خان زوی د احمد خان په خټه جبار خېل د ننگرهار ولايت د غلجايي حصارک ولسوالۍ د ناور کلي عظیم خېلو کې د علم او پوهې کورنۍ کې اغلباً په دوشنبه د کمکي اختر په میاشت کال ۱۳۱۰ ل. هـ کې د پسرلي اولو شپو دنیا ته سترگې غړولي. مور یې باضغه (بیو) د ملک محمد زمان خان لور د کوز سیاب او سیدونکې په خټه جبار خېله وه. بل زوی یې نه درلود، یوه لور یې (بي بي گله) شوې وه، چې وړوکتوب کې په حق رسیدلې وه. پلار مې مولانا عبدالحکیم خان دیني عالم د چکنور ملا صاحب مرید، خطیب او مدرس و طالبان پرې اوسیدل، بې زما له مور یې درې ماینې نورې هم وې. یوه لیلی د آدم خان لور په خټه جبار خېله د ناور خواجه بار بابا زیارت تر شا د لوگر لام اوسېدونکې وه او زما له کشر تره غلام صدیق کونډه شوې وه. له هغې یې اولاد نه دی پاتې. هغه او زما مور یې دواړه کونډې په نکاح کړې وې او دوه نورې یې پېغلې کړې وې، چې یوه گلانۍ د ملا رمضان لور په خټه خروټې او د ناور د ملایانو د کلي اوسېدونکې وه. له هغې یې هم اولاد ونه شو. څلورمه یې بې نظیره د افضل

لور په خټه جبار خېله د ناور د کلي اوسېدونکې ده. درې زامن (عبدالعليم، عبدالرحيم، عبدالنعيم او درې لورگانې گل نظيره گل منيره، شيرين بي بي) ترې پاتې دي ټولو ودونه کړي او خپلې کورنۍ يې جوړې کړي دي.

ما د خپلې ذکر شوې مور په غېږ کې د وړو کتوب نازولې شپې ورځې تېرې کړي او د نوموړي پلار روزنه مې اخيستي. کلمه، لمونځ، امنه بالله گانې مې له دوی حفظ (ياد) کړي. پښتو خبرې مې ترې زده کړي، د ناستې، ملاستې، خبرو او نور آداب يې رانښودلي دي. اودس، د قرآن مجيد ناظره، د ياسين او سوره الملک او نورو سورتونو حفظ مې له ده کړی. همدارنگه د فقه او فارسي ادبياتو کتابونه، خلاصه، قدوري، کنز، منية المصلی، پنج کنج، تحفة النصاب، گلستان شرح الیاس مې ترې ويلې. خط او حساب يې رانښودلی، د غلجايي حصارک لومړنی ښوونځی، (دارالعلوم شرعيه) مدرسه اود (د شرعياتو پوهنځی) يې پغمان کې په ليليه ډول راباندې ويلی دی.

نو ما د مشر تره خانجان له وفات وروسته يې دغه کونډه بس بي بي د سليمان شاه لور د ناور اوسېدونکې په خټه جبار خېله سره مې هغه مهال د نکاح قسمت وشو، چې زه د غلجايي حصارک د لومړني ښوونځي په شپږم ټولگي کې وم. له هغې مې اوس دوه زامن پوهنمل عزيز الله حصاري او قاضي حسيب الله او دوه لورگانې بي بي لمره او بي بي دلبره پاتې دي. هغه چې د جمعې په ورځ، چې د عاشورا ورځې سره موافقه وه په ۱۳۲۳ هـ. ش کال په حق ورسېده. بيا مې له بي بي زيتون (ضياء گل) د سيد محمد طاهر (بينا) لور سره د واده نصيب شو، چې په خټه سادات او د ننگرهار د چپرهار ولسوالۍ

د باندې د کلي اوسېدونکې وه. د هغې هم دوه زامن حسين الله د آريانا پوهنتون د طب پوهنځي محصل او احسن الله (تحسين) د دولسم ټولگي زده کړی او يوه لور د څوارلسم ټولگي د ابن سینا دارالمعلمين فارغ التحصيله پاتې دي. دا ښځه هم په جمعه د سختې ناروغۍ له کبله په حق ورسېده او خپلې پلارنۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شوه.

له کابل د شرعياتو پوهنځي له فراغت نه پس زه استاذانو د استاذ په توگه خوښ کړی وم، خو د عدليې وزارت ته، چې کوم لست کې زما نوم معرفي شوی و هغه وزارت د خپل ضرورت له امله بېرته پوهنتون ته پرې نه ښودم او د ننگرهار د خوږيانو ولسوالۍ ته يې د لومړي مغلني په توگه وټاکلم د دې وزارت او داخله چارو د وزارت اموريو وزير سيد عبدالله پرمخ بېول.

څرنگه، چې زه يوه علمي او تصوفي کورنۍ کې روزل شوی سړی وم له درواغو، خیانت، حرامو او ناوړه خويو مې نفرت درلود او پلار مې هم راته فرمایلي وو، چې قضا عبادت دی په اوداسه چوکۍ باندې کښېنه ورنه پاڅېږه. ږیره ولره، پگړۍ په سر کوه، لمونځ په جمعه ورکوه، د جمعې او اخترو د لمونځو امامت کوه، رشوت او حرام مه خوره، عدالت له لاسه مه ورکوه، د اقتصاد د پیاوړتیا لپاره دې يوه غوا، د لاندې پسه (مې) او د خوراک غله زه له کوره درلېږم، خو ته د چا کوم څيز ته زړه ښه نه کړې. يو متقي پاک نفسي قاضي او سه، ما هم په همدې عزم له رشوت سخته کرکه کوله، له رشوت سره مې په منبر، اخبارو، کانفرانسونو، غونډو او هر ځای کې جدي مجادله او مقابله کوله. مطالعه، ليکوالي، ترجمې او تالیفات مې کول،

اشعار مې په پښتو، دري او عربي ويل، ورځپاڼو او مجلو کې به خپرېدل. کوم وخت، چې له خوږېانو د هلمند ولايت د نوزاد د ابتدائيه محکمې ته د قاضي په توگه او له هغه ځای د عدليې وزارت ته د مفتش په توگه بيا د فارياب ولايت د شيرين تگاب د محکمې د قاضي په توگه، هغې پسې د لوگر د ازري د ولسوالۍ د قاضي په حيث، هغې پسې د فراه ولايت د مرافعي د قاضي په توگه وټاکل شولم. هلته مې د عربي اشعار خپرېدل د سبستان ورځ پانه کې د کابل د شرعياتو پوهنځي مصري استاذانو ته د هغه پوهنځي رئيس پوهاند عبدالسلام عظيمي چې اوس د افغانستان د اسلامي جمهوريت د سترې محکمې رئيس او قاضي القضاات دی ښودلي وو هغوی غوښتنه کړې وه، چې ما د استاذ په توگه وغواړي، عظيمي صاحب وغوښتم خو د هغه وخت سترې محکمې موافقه ونه کړه. بيا د فراه د قلعه کاه د محکمې د قاضي په توگه، هغې پسې د کابل د سروبي د قاضي په توگه هغې پسې د ميدان وردگو د ولايت د ښاري قاضي په توگه، بيا د ارگون د محکمې د نائب رئيس په حيث، هغې پسې د تمیز د محکمې د قاضي په توگه بيا د قندهار د محکمې د قاضي په توگه، بيا د زابل د محکمې نائب په حيث وټاکل شوم. له دې ځای مې د تعليم او تربیې وزارت ته د ديني مدارسو عالي رياست ته موافقه واخيسته د عربي دارالعلوم بيا د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه مدرسه کې د استاذ په توگه وټاکل شوم. بيا د ديني مدارسو عالي رياست کې د مسلکي غړي، هغه پسې د تاليف او ترجمې رياست کې د ديني تعليماتو په ديپارتمنت کې مقرر شوم.

د ښوونې او روزنې له وزارت مې د لوړزده کړو وزارت ته د اسلامي علومو پوهنتون د اسلامي علومو د څېړنو مرکز د تفسیر او احادیثو د پیاوړتیا په موافقه واخیسته. هغه مرکز بیا د حج او اوقافو وزارت پورې وتړل شو. له هغه ځایه د خیبر پښتونخوا پېښور ته مهاجر شوم هلته له اسلامي پوهنتون، سید جمال الدین پوهنتون، ابدالي پوهنتون او بالاخره افغان پوهنتون د استاذ او شرعیاتو پوهنځیو رئیس او د ثقافت د دپارتمنتو د امر په توګه لګیا وم، څو چې افغان پوهنتون د افغانستان خوست ولایت ته انتقال شو. زه هم ورسره لاړم او هلته د شرعیاتو، حقوقو، اداره او تجارت پوهنځیو د رئیس په توګه وټاکل شوم. له درې کالو وروسته له خوست پوهنتون ځینې په اسلامیاتو کې د دوکتورا Ph.D تحصیل لپاره د پېښور یونیورسټۍ (پوهنتون) ته معرفي شوم. هلته لاړم څرنګه، چې د مخه مې هلته د هجرت په وخت کې ماسټري او ایم فیل تعلیمات سرته رسولې و نو په اسلامیاتو کې مې Ph.D تحصیلات هم سرته ورسول. د فراغت مکتوب مې چې واخیست دی وخت کې د سترې محکمې د مفتش په توګه وټاکل شوم. څو، چې په ۱۳۸۸ کال ۸ د میزان په میاشت کې تقاعد ته سوق شوم.

زده کړې: له هجرت مخکې مې ابتدایي ښوونځی غلجایي حصارک کې سرته ورساوه. همصنفیان مې پاینده محمد، شېر محمد، سید حبیب، عبدالغفور، محمد حسن، سرمیر، ظریف خان، عبدالرؤف، فضل رحمن او داسې نور سر معلم مو ښایسته گل خان بیا غلام اکبر خان او معلمان مو حافظ محمد الف خان، مومن خان، ایوب خان، محمد بشیر خان، سید

خاطرې: په فارسي او پښتو مې اشعار جوړول، د ډاکټر شکایتونه د جمعه خان شکایت، اوربل کیسه، د شپې قيصې، د بالاپوش رانیول، د قلم رانیول، درگي هندو، د موټر راتگ حصارک ته او زمونږ منډې، لاسي ساعت مې جوړ کړی و، چوکۍ مې جوړه کړې وه، یو د ریاضي سوال په ټول صنف کې یوازې ما حل کړی و.

هغه داسې و: (۱۵) مسلمانان او (۱۵) هندوان ټول (۳۰) تنه په يوه کشتۍ کې له يوه بحر پورې وځي خو کشتۍ کې (۱۵) تنه ځاييږي ځکه چې کشتۍ (۱۵) تنه وړې شي، که نه کشتۍ غرقېږي. دوی په دې سلا شول، چې دوی (۳۰) تنه ټول قطار ودرېږي و شمارل شي هر څوک، چې نهم وي هغه له قطار ووستل شي نو دوی دې داسې قطار شي، چې هر نهم سړی يې هندو وي خو (۱۵) هندوان طرح شي او (۱۵) مسلمانان کشتۍ کې له بحر پورې وېستل شي. بيا (۱۵) هندوان پورې وېستل شي. يوه ورځ وخت يې راکړ ما په کور کې د کاغذ په مخ ۳۰ ټکي کېښودل.

(♩ ♪ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩)

په هر نهم ټکي مې (ه) وليکله، چې (۱۵) هې گانې پوره شوې په نورو ټکو مې (م) وليکه. دا ځواب استاد ټيک وباله او هغه په يوه بېټ کې د هغه حل ياد کړی و.

او د ماشوموالی نورې خاطرې می ډېرې دي، چې نومونه يې: ژرنده،

شرشره، پگړۍ، د شوتلې جنگ، د پښې سوځېدل، خوځېدل، دانې، درې
لاندې کېدل، د ويالې يخ کې ننوتل، له ونې لوېدل، ناوې ته ورجگېدل،
زرکه، د ټوپک ماشه، د برات شپې لمانځل، د مڼو کې شپه، د ونې غوښه،
د کوټې اوبه، ورغی، دودخه - جارگی، چرگی، د پوختکې بچی، د شارو
بچی، زېړکه، د تور بللې بچی، ټېغکه، اوږده لکۍ واله مرغۍ، په تبرزين
غوځېدل، په سبق وهل، لوبې کول، د پلار نصيحتونه، د مور نصيحتونه، د
تره نصيحتونه، په مدرسه کې: مقالې، شعرونه، ترجمې، امران، استادان،
همصنفیان، د نمبر او برياليتوب پوښتنه، ناروغۍ، سپورت، کوپراتيف،
غسل په يخه وياله کې، زما د رياضۍ پارچې نه د استاد استفاده، له کور نه
مدرسې ته د کولالي، جگدلي او سروبې له لارې په موټرو کې، پياده له
محمد شاه خان اوښی، نور محمد ترورزبي سره او له مدرسې کور ته تلل تر
سروبې موټر کې او نور به پياده تگ، د ميا صاحب جماعت ته په مردانه،
کوچيانو سره، اوښ، کېږدی.

د شرعياتو پوهنځي کې: مديران، معاونان، همصنفیان، استادان، مبصران،
د ليليې سر معلمان، معلمان، ملازمان، تحويلداران، کتابداران، خياط،
ډاکټر، سلمانيان، اشپزان، چايداران، دوبيان، نان وایان، قصابان، ليليه،
کتابخانه، درسخانه، باغونه، مسجد.

ماستري: پېښور کې مې د اسلامياتو په رشته کې د پراوېټ ماستري د کابل
د شرعياتو په ډيپلوم سرته ورسوله او د هغې په بری ليک مې د اسلامياتو

ايم پېل وکړ او د هغې رساله مې د نصاب الاحتساب په مخطوط تحقيق وکړ او د ايم فېل ډگري مې ترلاسه کړه.

ايم فېل : د ايم فېل کانکور کې نږدې سل نفرې پنځه قطارونه وو، چې دوه د هلکانو، دوه د نجونو او يو قطار د استاذانو وو. ټول پنځه سوه تنه اټکل کېدل له دې ټولو زما په شمول شپږ تنه ايم فېل ته ومنل شول، چې درې پاکستاني او درې تنه افغاني وو. له دې ټولو يو زه او بل افغاني سيد عبدالعزيز د شينووارو اوسېدونکي له برياليتوب وروسته د رسالې په ليکلو او د پاکستان د حکومت له خوا په منلو موفق شولو. دې برخه کې د ډاکټر عبدالقادر سليمان همکاري د يادونې وړ ده. (حيا الله تعالى) دې تحصيل ته د افغانستان حکومت رسمي اجازه راکړه، خو مصارف يې زما په ذمه کړل.

د Ph.D تحصيل : کله چې د Ph.D دورې ته له څو کالو وروسته د محصيلينو نيولو اعلان وشو په کانکور کې مو اشتراک وکړ. په هغه کې له برياليتوب وروسته داخله راکړل شوه. دوه کاله پس، چې فارغ شوم ما ته د ملا علي قاري هروي د تفسير انوار القرآن و اسرار الفرقان وروستۍ برخه له سبا تر آخر د الناس سورت پورې بحث او تحقيق راته منظور شول. ما هم پېل ورباندې وکړ. مشرف مې ډاکټر محمد عمر د اسلامياتو د څانگې ډاکټر راته ټاکل شوی دی چې کار يې ماشاء الله پرمخ تللی دی. الحمد لله رساله په دوه ټوکو کې د ۱۶۰۰ مخونو نه زياته وه د هغې يو نقل انگليستان او يو هندوستان او يو اسلام آباد ته واستول شول د هغو ځايو استاذانو تائيد کړل

او زه يې دوکتورا د عالمي شهادت نامې مستحق وگڼلم. د هغې مناقشه د پېښور پوهنتون په داسې شان وشوه چې د مخه يې ساری نه درلود او تفصيل جلا کتاب کې راغلی. زما د سن او عمر زياتوالي کې د دوکتورا فراغت جهاني ريكارډ قايم کړ او پخوانی د هند ريكارډ پرې مات شو په نړۍ واله سطحه پېښور او افغانستان راډيو، تلویزونو، انټرنیټ، مجلو او اخبارو کې يې زياتې يادونې وشوې. تر دې اویا زره کالدارې فیس راته معاف شو او افغان قونسل راته د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت له لارې د اکاډمسين علمي رتبه او يو کور راته پيشنهاده کړ.

تالیفات : په دې وختو کې هغه دي چې د دې کتاب په آخر کې معرفي شوي او شمېر يې دوه سوه او اتياوو پورې ياد شوی دی. رتبې دولتي رتبه مې له ۹ پېل فوق رتبې پورې ۱۳۷۰ کال کې رسېدلې وه. ما فوق او د خارج رتبې تفاوت افغان پوهنتون کې راکړ شوی دی. او علمي رتبه د اسلامي علومو د څېړنو مرکز کې د سر محقق په توگه راته منل شوی او د خوست پوهنتون کې د پوهاند علمي رتبه راته د ديارتمنت پوهنځي او پوهنتون شوراگانو کې تصویب او د لوړو زده کړو وزارت ته خبر ورکړ شوی دی.

خو زما د تالیفاتو معیار د اکاډمسين علمي رتبې سره سمون لري. زما د اشعارو اثر : هر شعر ځانگړی اثر لري او هره مقاله بیل بیان او خوند لري. له دې امله عربو ویلي دي : ځینې اشعار د جادو غوندې دي او ځینې بیانونه اثر کوونکي دي، خو زما له اشعارو، چې یو مې نوزاد کې لیکلی و

مطلع يې دا ده :

کال تېر شولو رانغلې نن اختردی که راځي
 سينگار مې د ښکلا ټول برابر دی که راځي
 زما يو ماما، چې ځای نومېده په هغه يې داسې اثر وکړ، چې په اورېدو يې
 فوراً حرکت وکړ او کور ته لاړ.
 بل شعر مې سترې محکمې ته ليکلی و، چې عنوان يې و (ای تلې) او مطلع
 يې وه :

ستا عدل ته حيران یم په تللو کې ای تلې
 درانه دې کړه رابښکته سپک دې بوتله پورته ولې؟
 د هغه وخت په ستره محکمه يې سخت اثر کړی و، هغوی زما رتبه بې موجه
 معطل کړې وه او د دې شعر له کبله يې نور هم سختي راسره کوله. خو، چې د
 ملت بابا اعلیحضرت محمد ظاهر شاه هغه وخت بر حال و هغه مې په دې
 حادثه خبر کړی پس له هغه يې ترفيع راکړه.
 رشوت : څرنگه، چې دا رساله د رشوت په برخه کې ليکل شوې او ما هم
 دولتي څانگو کې دندې اجرا کړي د لوستونکو ذهن کې به تېرېږي، چې ته به
 څرنگه يې؟

ځواب کې ځان له رشوت ساتلو په هاند او هڅه ښه او پاک نه بولم، بلکې د
 خېښتن تعالی په فضل رحم او ساتلو حال بيانوم. او هغه داسې، چې :
 وړوکتوب کې پر ما حيا دومره ډېره غالبه وه، چې زه و دو ته نه شوم تللی. ما

ویل که واده ته لار شم خلک به وایي: هغه دی د ملا صاحب زوی واده ته راغلی دی، د دې خبرې په اورېدو به زه وډو ته نه تلم. همدارنگه له نامناسب درېدلو او نامناسبې خبرې له بیانولو به مې ځان ساته. ما ویل، چې لیدونکي او اوریدونکي به وایي: دا د ملا صاحب زوی دی سپینه پگړۍ یې په سر ده او کله مې، چې ږیره راغله د مدرسې طالب شوم بیا نو پر ما د ځان کنټرولولو عوامل نور هم زیات شول. د واده سیل مو نه کاوو، چې د ډول او داریا وهل او د سندري ویل او د بنڅو د آوازو اورېدل او د هغوی لیدل د پردې پټي یا له باغ بې اجازې استفاده د پردې مال اخیستل، دروغ، غیبت، کینه، مرورتیا، چغلي او له داسې نورو حرامو څیزونو مو په جدي توګه ځان ساته. په همدا ډول روزنه، چې لوړو زده کړو څخه فارغ شوم د عمل په ډګر کې مې دا عزم قصد کړی و، چې:

مونږ د شرعیاتو پوهنځي فارغان لومړی خاص د خاوند تعالی د فرضو ادا کولو (چې علم یې پر مونږ فرض کړی دی لپاره دیني او اسلامي علم کوو ورپسې د خپل گران ولس چې د دوی په مالي مرستو روزل شوي یو خالصانه، صادقانه، عادلانه، په امانت داری، ښه او خواږه سلوک له هر ډول بدې استفادې او له رشوت پاکې فضا کې به چوپړ او خدمت کوو. داسې خدمت لکه، چې پلار، مور، وروڼو او خویندو ته یې د قانون او شریعت په رڼا کې کوو خو پوه شي، چې دوی دا ډول زړه سوانده، عادل او مؤدب بچي هم لري، چې اوبنکې یې پاکې او نارو ته یې په جار او قربان ځواب ووايي. نو په ۱۳۳۷ هـ. ل کال چې کابل د شرعیاتو له پوهنځي فارغ شوم د ننګرهار د

خوږبیاڼو محکمه کې د لومړي مفتي په توگه وټاکل شوم. ما له رشوته څخه په ټینگه ځان ساته.

خو څار مو کاوو، چې د پیسو اخیستلو کار به څرنگه اجرا کېږي. هغه څه مې، چې ولیدل د ویلو نه دي خو د دفتر د محکمې، غړو کشرانو ته مې وویل: زه رشوت او د خلکو ازارولو او د هغو د کارونو ځنډولو سره مخالف یم. په خپله شپه او ورځ کار کوم او کوم کار، چې راوسپارل شي سرتې یې رسوم او چې وگورم د چا کار ځنډیږي. هغه زه سرتې رسوم. ما نظر لاندې ساتی که ناجائز کار مې کاوو ما منع کړی او تاسې، چې زما لاس لاندې نه یاستی مسئولیت مو خپل دی. باید ښه کارونه وکړی او که کوم وخت په کفالت زما لاس لاندې وئ بیا مو رشوت قلماني او د خلکو سرگردانو ته نه پرېږدم. زما شعار (تقوا او د عمل سرعت) دی همداسې مې وکړل. کوم کور کې چې زه اوسېدم هغه کلی بایزید خپل نومېده. علما او ډېر، علما برحال او هم متقاعد قضا و مفتیان په کې وو ټولو پنځه وخته لمونځ ما پسې په جمع ادا کاوو او د جمعې او اخترو لمونځونه به هم د خوږبیاڼو د کږې د بازار پخوانی جومات کې ما ورکول. په دې دوره کې مو د وثایقو، فیصلو لیکل او تحقیقاتو د دوسیو څېړل، نظریه ورکول زده کړل، چې د خاص او عامو په څولو کې ستاینه کېدله.

د رشوت په برخه کې: د چا په ترافیکي پېښې کې یو خان د واسطې په توگه حجرې ته راغی سپارښت یې وکړ او لا. زه چې له حجرې راوتلم گورم زما په بوټو کې بې لوتونه اېښي دي. ما راوغوښت او په عزت مې هغه روپۍ وررد

کړې او ورته ومې ویل: داسې عدالت به درسره وشي لکه بل قاضي ته دې، چې روپیۍ ورکړي وي. له فیصلې وروسته یې چې عادلانه کړنې ولیدلې خوشحاله و. دا قصه او ستاینه به یې کوله.

بله قصه: په یوه ښځه د دوه تنو دعوو له کالو کالو محکمه کې پاتې وه خو ما چې د قاضي په غیاب کفاله دایر کړه د دواړو خواوو قومونه مې له مدعیانو سره وغوښتل. ورته مې وویل یوه ښځه ده یوه سړي ته به د اثبات په صورت کې حکم کیږي. که تاسې پر ما د رشوت باطرفدارۍ گمان لری. زه یې هم نه فیصله کوم او که پر ما باور لری، چې نه طرفداري کوم او نه رشوت اخلم. او بل دا، چې مدعي بها ځمکه یا روپیۍ نه ده، چې نیم د یوه او نیم د بل شي او صلح په کې وشي. دواړو خواوو وویل: ستا صداقت پاک نفسي او بې طرفي د لمر غوندې ده فیصله وکړه. هر چا ته دې چې حکم وکړ هغه بل لوری تهمت نه درباندي وایو او په مرافعه طلبۍ ته مه خفه کېږه. ما ورته وویل هغه ستاسې قانوني حق دی نو د فیصلې په دوران کې یو لوري په شاهدانو دعوی ثابت کړه. حکم ورته واورول شو ملامت لوری یې له کوم شکایت یا تهمت لگولو مرافعه طلبي وکړه. په خوشحالی او په خدای په امانۍ له محکمې ووتل: هماغه فیصله له مرافعې او تمیز هم تائید شوه. ټول ولس ته څرگنده شوه، چې حق حقدار ته ورسید.

د خوږبیانو له خاطر و: د محکمې ملازم ته څو خبرې، د محرر قلمانه، د حسن کوچي توقیف او فیصله، د هاشم خېلو سرداران، مېلمه کې د پېغلې حلالول د هغې د مېړه له خوا، د سورلنوي چرگ، لیسه کې کانفرانس، د ملت د بابا

هرکلی په سرما او د مېمېلې بڼې کې چې برحال باچا و، د نوزاد محکمې ته تبدیلی کې د خوږبیاڼو جامع جومات کې د ټولو لمونځ کوونکو دعا. نوزاد ته زما له همصنفي محترم قاضي عبدالواحد خان افغاني سره سفر، د هغه له پلار صاحب خان اکا سره لیدل کتل، د محکمې دندې د اشغال مراسم، اختر، د خاوي سفر، د واشېر سفر، د بنسوونځي تاسیس، د محمد هاشم خان نورزي ورور د ملت د بابا یاور میلستیا، د ملک ولي جان د قتل فیصله...

په نوزاد کې، چې ولسونه پوه شول ویل یې: داسې قاضي راغلی، چې رشوت نه اخلي؛ نو د محمد هاشم خان ورور، چې د د خدای بښلي اعلیحضرت محمد ظاهر شاه یاور وو، ولسوال ته یې وویل: له قاضي سره زما مېلمستیا ته راشه! ولسوال ورته ویلي وو، چې هغه خو د چا مېلمستیا ته نه ځي، د هاشم خان ورور یاور ورته ویلي و، چې ما خپل ناظر ته یو لیک ورکړی و چې د چا سپارښت مې غوښتی و. هغه زما خط څیرلی و ناظر ته یې ویلي و زه خپل عدالت چلوم سپارښتنې ته اړتیا نشته. ته دغه قاضي په یوه چل در سره راوله! لنډه دا، چې ولسوال د ښکار په نامه هغه کره بوتلم. گورم، چې هلته د عبدالرحیم خان د نوزاد د اوسېدونکي، د روغتیا وزیر، د شورا وکیل او نور مخور ناست دي. د غرمې ډوډۍ کې یې د (خاگینه) په نوم غذا راکړه. بیا یې ما ته وویل: قاضي صاحب! زما په کابل کې له پاچا سره دنده ده کومه اړتیا مې درپورې نشته. د دې لپاره، چې رشوت نه اخلي ما خپل ناظر ته اجازه کړې ده، چې په کال کې یو خروار غنم درکړي. د روغتیا ذکر شوی وزیر

وویل: یو خروار غنم به زما ناظر ورکوي. فکر کوم، چې یوه وکیل هم دا ژمنه وکړه خو ما د دوی دا مرستې نه واخیستلې او نه مې ومنلې خو هلته مې کله داسې خوراکي خېز ونه لیدل، چې د کور په دروازه کې اېښودل شوی و هر خو مو چې د هغه د خاوند پوښتنه وکړه چا به نه ویل چې دا زما دی، مقصد ټول خلک پوه وو، چې قاضي پیسې نه اخلي او رشوت نه مني.

نوزاد کې له خاطرو یوه هم د ولسوال محمد یوسف له خوا د ملک امین الله د خاوی او سپدونکي په تفنگچه ویشتل و، چې زما حجره کې یې خطایي کې تفنگچه وار کړه او ملک امین الله په ورانه ولگیده. ټپي شو روغتون ته یووړل شو او روغ شو. د جماتونو جوړول د جمعې د لمونځو اجازه ورکول او داسې نور بازار کې د ساز او سرود او قیمار مخنیوی ...

د تفتیش په دوره کې، چې سید شمس الدین مجروح د عدليې وزیر او موسی شفیق یې معین و له رشوت سره یې زما نفرت احساس کړی وو نو دومره اعتماد یې پر ما درلود، چې د مهمو کړنو تفتیش ته یې زه ټاکلم او کله یې په ځانگړې توگه ځینې موضوعات راسپارل لکه د عبدالمحمد د پروان د حقوقو له امر تحقیقات همدارنگه ده پسې د عدليې بل وزیر د فتوی د ځانگړې تحقیقات، چې موسی شفیق یې مشري په غاړه درلوده او داسې نور. له خاطرو څخه یې: زما د ترفیع مېلمستیا د مصر برس ته بلنه او زما ناروغي، چې مار چیچلی وم د ده خدای داد شریک کور، چې حاجي محمود جان سره مو په ۳۰ زره افغانۍ اخیستی و او (۱۲۰۰۰) افغانۍ په کې زما وې. څرنگه، چې بې نمرې و هغه مې نوموړي حاجي صاحب ته پرېښود.

د شرین تګاب ولسوالۍ کې مو له رشوت، قیمار مخنیوی اونی کې دوه ورځې د دولت آباد د محکمې کار کول او پس له تبدیلی د دواړو ولسوالیو د خلکو غوښتل او د هوټل مخې ته دغې لویې غونډې ته وینا کول او له هغو بڅښنه غوښتل او الله پاماني کول او د ځینو ژړل له مهمو خاطرو ځینې دي او د اوزبکو او پښتنو ترمنځ د علاني محاکمو دائرول.

د ازري ولسوالۍ کې د قوماندان په ځای د ولسوال تبدیلی او له هغه سره مناقشه بیانول ډېر وخت او لیکنې غواړي. له ولسوال سره د بنديانو او مړندو ښځو خاطرې، چې موضوعګانې یې له ولسوال سره وې ځانګړي تشریحات لري، د غرو پیاده سفر، له کوچیانو سره کتنې، د ناصرو له ملک سره شپه تېرول، بله شپه د هغه له تربور کره تېرول او د دوی ترمنځ له ځینو رازو خبرېدل او د هغوی ترمنځ صلح کول هم یوه خاطره ده. په لارې د فراریانو په توګه زمونږ بدرګه کېدل. د عبدالمنان خبروال او د عبدالحکیم بنگله دیش د ادبي ویناوو یادول، د وکالت د دورې انتخابات، د کابل جاده کې د لاوری دروازي سره خطرناکو اشخاصو سره مخ کېدل.

فراه کې: په مقالو، اشعارو، پر منبر، کنفرانسونو او اخبارو کې رشوت سره مجادله روانه وه. د سیستان په خپرونه کې د رشوت له اشعارو یوه مطلع دا

ده:

اخلمه رشوت قلماني نه مې رغېږي نه

ووړکی په کې لوی شوم دا عادت زما هېرېږي نه

ګوره جبار خېل ته چې اوس ما سره غږېږي نه

اخلمه رشوت قلماني نه مې رغېږي نه

او د مقالو عنوانونه: ماهر رشوت خور، خدای دې ورک کړه رشوت خوره، زوړ شوی او له رشوت لاس نه اخلې او داسې نور.

ټولو کې مهمه یې دا وه، چې د فراه د قضا او اجرائیه مشرانو وپتیلله خو په دسیسه ما له فراه تبدیل یا په هر ډول چې وي چپ کړي. هغه داسې، چې په سیستان کې زما د اسانه پښتو کتاب مسلسل چاپېده اشعار او مقالې په کې خپرېدلې خو د رشوت خبرې په هره پاڼه کې وې. په دې لړ کې یو مضمون و، عنوان یې (ماهر رشوت خور) و د محکمې رییس هغه مستوفي ته وښود، چې هغه د والي دنده په کفالت اجرا کوله. دی یې پوه کړ، چې دا مضمون جبار خېل لیکلی دی. زوړ شوی، امسا دې لاس کې ده، عینکې دې په سترگو اېښي، د بنس موټر کې سپرېږي بیا هم له رشوت لاس نه اخلې.

مار چې سوړې لره ورشي هلته سم شي

ته د گور غاړې ته لاړې نه شوې سم

دا نښې ټولې مستوفي صاحب په تا کې دي نو جبار خېل ته ښودلې یې. زموږ بې اجازې داسې کار کوي له موږ څخه نه شی. مستوفي صاحب وویل: ما خو جبار خېل ته هیڅ نه دي ویلي ده ولې داسې کار کړی؟ د محکمې رئیس ورته ویلي دي: راخته، چې یوه چاره یې وکړو ځان ترې خلاص کړو او هغه دا، چې: دا اخبار مکتوبي مارشال شاه ولي خان د اعلیٰ حضرت تره ته ولېږو او ورته ولیکو، چې جبار خېل دا ډول په ذکر شویو الفاظو ستا سپکاوی کړی؟ مارشال شاه ولي خان ما ته لیک راواستاوو، چې (ما به تو چه کرده ام؟) او د

هغه وخت صدراعظم نور احمد اعتمادي، چې ولايت په ولايت يې سفر پېل کړ هغه ته يې دنده ورکړه، چې فراه کې دغه موضوع وڅېړي. هغه صدراعظم، چې څو تنو وزيرانو او معينانو سره فراه ته ورسيد، روښان د اطلاعاتو او کلتور وزارت معين هم ورسره و دوی د ذکر شوې صدراعظم په مېز دغه مضمون تر څېړنې لاندې ونيو. هغه کې يې دا جمله وليدله (آيا هغه څوک، چې رشوت خواره نه نيسي په دې خوښ دي چې رشوت خواره دي. رشوت خوري او که د دوی موټر په دې خامه سرکونو نه شي راتللي چې ويې نيسي، نو ويې پتيله چې دا مضمون محيطي دی. د فراه په مامورينو پورې ليکل شوی دی. کابل او شاه ولي خان پورې هيڅ اړه نه لري ځکه، چې خامه سرک خو فراه کې دی او د کابل سرک خو پاڅه دي. دا راپور يې چې شاه ولي خان ته ورساو فوراً يې د مستوفي په تقاعد امر وکړ. ځاکن خپله ځا کې ولوېده. ما په هر ولايت کې سربېره د محکمې په کارو له معارف او اطلاعات او کلتور څانگو سره هم همکاري درلوده. خپرونې مې کولې او درسونه مې ورکول.

قلعه کاه ولسوالۍ کې سيد داود والي خلکو ته وويل قاضي مويو پاک سړی دی رشوت نه اخلي قلم او بڼه يې نوراني د احترام وړ دی. په تاسې يې هم قدر لازم دی. د تبديلی په وخت دوه موټره د ولس مشران ولايت ته لاړل او زما دوباره مقرري يې وغوښتله. زه له تبديلی وروسته بيا قلعه کاه ته لاړم. د جمعي لمونځ مې په خپل امامت وړ ادا کړ او د خطبې په ترڅ کې مې ورته وويل: (نور قاضيان به چې تبديل شول تاسې به ورپسې لاړئ او ورکړئ

روپی به مو ترې غوښتي خو ما چې له تاسې روپی او رشوت نه دی اخیستی، بلکې تاسې پسې راغلی یم، چې کومه وزه مې خرڅه کړې او بایسکل مې خرڅ کړی هغه کسان دې مسجد کې کیني او زما روپی دې راکړي، د قلعه کاه مشر عبدالروف خان د ولسي جرگې وکیل د فراه د اطلاعاتو او کلتور مدیر بلیخ، سناتور، د ټولې فراه خان.

خلکو تعجب کاوو، چې رښتیا مونږ به له قاضیانو پیسې غوښتي او دا قاضي، چې پاک دی له مونږ یې څه نه دي اخیستي. څه شی به ترې وغواړه او د ده پورونه، چې په چا پاتې دي هغه دې ورکړي. مشهور زیارتونه یې امام زید، سلطان صاحب، ملا عثمان، امام مهدي، د شگو ښویندی او نور وو.

سروبي کې: د سروبي له خاطرو د عدليې وزیر صاحب عبدالمجید خان تېلفون او سپارښتنه وه، چې سپوږمۍ نومې بودی ښځې د هغه کور ته لار موندلې وه او سروبي کې د دواړو ځمکې څنگ په څنگ وې. د سپوږمۍ زوم د برخې بېلېدو دعوی کړې وه. آخر مې د هغو معامله په صلح فیصله کړه. څرنگه، چې سروبي کې د ډاکټر ظاهر صدراعظم او د عبدالمجید خان وزیر عدلیه او نورو ځمکې وې له هرې وړې او غټې به خبرېدل. پوه وو، چې دا قاضي د رشوت اخستلو سړی نه دی. د اوکي ملا صاحب به جومات او نورو جوماتو کې مو وار په وار د جمعې د لمانځه خطابت کړی او لازم نصایح مو ورته کول، چې رشوت چاته ورنکړي. په خپلې محکمې اعتماد د عدالت ولری د صلح جرگې مې ورته جوړې کړې وې په هغو کې به یې چې اصلاح

وکړه هغه به ما هم له شریعت سره سمې ورته وثایقو کې تائیدولې؛ نو د سروبي خلکو نازولم او په نیک نوم یې مشران ما یادوي.

مهمه خاطره: بندیانو خپلو منځو کې ویلي قاضي خو رشوت نه اخلي نو بې جزا مو نه پرېږدي. یو تن، چې د غویو په غلامتوب وو هغه مې چې د فیصلې لپاره راوغوښت محافظو عسکرو راوست. یو ناڅاپه یې د مېز په سر قرآن شریف راته کېښود وویل: د دې قرآن شریف په خاطر ما ته براءت راکړه. ما ورته وویل: تا ولې داسې کار وکړ؟ ده وویل: واسطه مې نه منې، رشوت نه اخلي بې له قرآن راوړلو بله چاره پاتې نه وه ځکه مې قرآن مجید درته راوړ، چې ما خوشی کړی؟ ما ورته وویل، چې رشوت نه اخلم او واسطه نه منم نو ظلم خو هم نه کوم که ته متهم یې دا قرآن وایي، چې غل د سزا وړ دی او که ملزم نه یې براءت به واخلې او که غل یې نو څرنگه براءت غواړی؟ بیا مې هم چې دی له محکمې رخصت کړ فکر مې وکړ، چې قرآن ته غرونه، سیندونه ټینګېدلای نه شي نوز به څنګه ورته ټینګ شم. خاوند تعالی ته مې دعا وکړه، چې د دې سړي د براءت لار راته پیدا کړه او که مرافعه او تمیز کې آوازه شي، چې غل یې خوشی کړی هغو ځایو کې مې ته خلاص کړه. ما ستا په کتاب غیرت کړی، ته غیرتي یې په ما غیرت وکړه. هاغسې، چې ما کوم سهولت ورسره وکړ. عبدالصیر خان د تمیز رییس صاحب وغوښتم. پوښتنه یې رانه وکړه او بېرته له پوښتنې منصرف شو. په دې ډول خاوند تعالی زه هم له لوړو مقامو وژغورلم.

حنان (نجار)، تورگل (گلکار) وروڼه، کتور (سپی) د قازانو بچی، د داود خان د باغ انار، د نور محمد شاه د ورور نور شا خان (د اعلیحضرت یاور) د بچو اقرار، د کور رانیول په کابل کې، د کور جوړول او حصارک کې د ژرندي او

د کانو آبادول، په حصارک کې له ملا صاحب جان، محمد شاه خان او امین الله خان څخه د باغ او ځمکې په لاس راوړل، له محمد جان د باغ رانیول او لالا جان سره یې بدلول.

ارگون کې: د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په خوب کې لیدل، چې د امیب او بواسیرو ناروغي مې درلودې، د ترکي راتگ د کوټوالۍ، زېړوک جهاد د یادونې وړ دی.

د کندهار محکمه کې: زما د گړې د ورکېدلو تکل، د حاجي محمد مقصود سره لیدل.

زابل کې: په نیابت ټاکل کېدل، د پخواني نائب اکبر بندي کېدل، د مجاهدینو د پیغامو رارسېدل.

عربي دارالعلوم کې د حسیب الله شاملېدل او هلته په استاذۍ باندې زما مقررېدل، په امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مدرسه کې تدریس کول، د نجونو ټولگی او د (زبیدی) نمره خپلې څلورم نمرې باندې پاتې کېدل، د ورکې حاضری پیدا کېدل، د یمن معین سره په عربي د استاذانو په نمایندگۍ د هرکلي کول او په یوه کنفرانس کې زما د جهادي شعر هرکلی د دواړو مدرسو لخوا بدرگه کېدل، چې مطلع یې ده:

راټول شئ وټنوالو، چې نن بیا ملي غورځنگ دی

راځئ، چې وخت د ننگ دی

دښمن مو په وطن کې کور په کور جوړ کړی جنگ دی

راځئ، چې وخت د ننگ دی

د مدرسو عالي ریاست کې د مسلکي غړي په توگه ټاکلو په وخت مې د پښتو ادبیاتو دوه ټوکه ۱۳-۱۴ ټولگیو ته او د اسلام تاریخ ۱۳ ټولگیو ته

چاپول او د فارسي ادبياتو ۱۳ او ۱۴ ټولگيو ته ليکل او د اسلام تاريخ د دوه يم بخش د عباسيانو د دورې ليکل د يادونې وړ دي. مهمې خاطرې يې درسي کتابو خپرول، د کتابخانو منظمول او د امتحانو اخيستل د کابل د مدرسو د انضباط کنترول.

د اسلامي علومو د پوهنتون د اسلامي علومو د څېړنو په مرکز کې د کتابو تاليف، تدريس او د سر محقق د علمي رتبې اخيستل مهمې خاطرې دي. په علمي کانفرانسونو او سيمينارو کې گډون او مقالې ورلېږل د هغو منل، اديتوريم کې يې لوستل او بيانول علمي کارونه. همدارنگه د علومو اکاډمۍ ته د مقالو ليکل، لوستل او د اسانه پښتو کتاب منظمول، وړاندې کول او د هيئت په نظر کې هغه مهم څرگندېدل مهم کارونه، معاش، کوپون، د ممتاز استاذ طلايي نشان ترلاسه کول د عالي تحصيلاتو د وزير صرابي په لاس غاړه کې را اچول مهم کار و.

د روزې، پنځه بڼه، حضرت ياد، توضيح الميراث، ميراث نامې چاپول د زيات قدر وړ وو.

د هجرت تصميم فامېل سره، د يوه زوی بيا بل زوی لېږل پېښور ته، د يوې لور او زوم لېږل او داسې د نورو خپلوانو استول پېښور ته زما جهادي دنده وه.

په پېښور کې ارباب روډ کې عزيز الله او حسيب الله سره او سپېدل او له هغوی کچه گرې. ته تلل د بي بي دلبرې لور وډېدل د اسلامي پوهنتون رئيس فيض الله کاکړ سره کار کول، تاليفات او څېړنې او د پېښور پوهنتون نه د ماسترۍ، ايم فيل او Ph.D لپاره معرفي کېدل او د هغو تحصيل سرته رسول مهم کارونه وو.

د حسیب الله په غښتنه له کچه گړۍ بېرته ارباب روډ کې د ده کور ته ورتلل، چې نوی یې اخیستی و. یوه سر کې به دی اوسیده او بل سر کې یې زه اوسېدم. هلته مو د حج د فريضې ادا کول هم په نصیب شول او حسیب الله هم لندن ته ولاړ. بیا د عارف کالونۍ کې د حسیب الله ماینې کور په کرایه ونيو. مونږ هم ورسره لاړو. هلته زما مېرمن ناروغه او په حق ورسېده. ماشومان را په غاړه شول. له هغه کور، کوروالا ووېستلو. عزیز الله د څو مودې لپاره د کور حجره راکړه، چې ما ورته نیولی و دغه کور او یوه کوټه مې ورسره شرط کړې وه چې هغه به زما وي مگر بیا هم له هغه کور ووېستل شوم نو نور احمد زوم کړه لاړو څو موده وروسته له هغه ځای هم ووېستل شولو. کالي مو شاه کڅ ته ظریف د محمد ظاهر زوي کړه واستول او مونږ کابل ته لاړو. هلته مو دنده واخیسته کالي مو یو څه په چکن یووېل او نور پاتې شول. کابل کې هم هغه گډوډ شول زه یوازې د ماشومانو تعلیم ته متوجه شولم. حسین الله اوس د آریانا پوهنتون د طب محصل دی چې گردیز ته نقل شو او دریم کال ته بریالی شوی دی او نرگس له دولسم فارغه ده دارالمعلمین نه هم فارغه شوه او تحسین الله د دولسم ټولگي متعلم دی، زه خپله تقاعد شوی یم د ۱۳۸۸ کال ژمی راباندې راغلی پېښور کې مې د لمسی واده وو چې د عزیز الله لور ده هغه واده ته یې بللي وو تراوسه پېښور کې یو خپلو تالیفاتو سمولو ته متوجه یو او د Ph.D اطروحه (رساله) باندې کار کوم. ضمن کې د ځینې ناروغیو له امله د کویټ هسپتال کې بستریم تداوی لاندې یم او د دې لیکنې تصحیح کوم. یو کال پس بیا پېښور ته راغلم د Ph.D رسالو مناقشه مې وشوه ډگري مې واخسته او دې پسې بل کال زما د لمسي هارون خان د نور احمد د زوی واده ته چې کابل نه پېښور ته تلم ژمی و د زرکې واده

او د پروانې کوژده شوې وه نو له زرکې سره پېښور ته راغلم ژمی مو تېر کړ
خو شپې محمد یار زوم کړه لاهور ته لاړو پسرلی کابل ته لاړو اوس د ۱۳۹۱
کال ژمی دی بیا پېښور کې د نور احمد وراره (رضوان) واده ته پېښور ته
زرکې او پروانې دواړو سره راغلي یو دا وو په لنډ ډول زما ژوند لیک، چې
مفصل یې د (بناد ژوند) په نوم کتاب کې شته دی.

ښایي د درنو لوستونکو د رشوت نکتې په کې د پام او استفادې وړ شي او
پر مایې نیک گمان راشي، دعا راته وکړي، چې الله تعالی په خپل رحم مونږ
ته ښه و فرمایي او رضا شي.

په درناوي

بناد جبار خېل

www.melkiahrik.com
0777 400 116

د بناد جبار خېل د عربي شعريوه نمونه

النشیده

امر الله المتعال صر بعلم عال عال
اجتنب جهل الجهال التزم وجه الكمال

انظر الى العالمين حيرن العقالين
اخترع فوق المبال صر بعلم عال عال

في السباق صانعين كاشفين مبدين
امسك عزوة الحبال صر بعلم عال عال

عليك الجهد الجيد بالزمان لا قييد
لا بقرب بعد بال صر بعلم عال عال

انترنيت عجب الزمان سخر ما في المكان
ايقظ اترك الكسال صر بعلم عال عال

انتبه "شاد جبار خيل" لا تبق من قوافل
اسبق من اسبق الحال صر بعلم عال عال

رشوت

رشوت ستر مصیبت دی
په دین دنیا افت دی
د خدای له خوا راشي ته همداراز مرتشي ته بینهما یشي ته
نفرین، طرد او لعنت دی
په دین دنیا افت دی
رشوت دی ستر فساد هم ظلم هم بی داد حفه حق کړي برباد
لایق د عقوبت دی
په دین دنیا افت دی
څارنه کې چې گېر شي خواب ترې تېر او بېر شي قضا ته پرې ور تېر شي
قضا کې عدالت دی
په دین دنیا افت دی
منفک شي وظیفې نه جدا شي له رتبې نه بندي شي اولادې نه
دوځ کې یې محلت دی
په دین دنیا افت دی
توبه باسه رشوت نه رشوت رد کړه ذمت نه ډار بېره آخرت نه
د (بناد) دا نصیحت دی

په دين دنيا افت دى

د رشوت پراخه مانا

څرنگه، چې د رشوت د کلمې د لفظ دلالت د هغې د پراخې معانيو لرلو له لامله د اختلاف مورد گرځيدلې نو د هغې د مانا بيانول ضروري دي، خو چې کومې پوښتنې په دې برخه کې مطرح کيږي هغو ته ځواب ورکړل شي او کوم سوالونه، چې له دې جملې طرح کيږي عبارت دي له لاندې پوښتنو ځينې :

۱- ايا رشوت په قضاوت پورې اختصاص لري. يا په نورو امورو پورې هم اړه لري؟

۲- آيا رشوت يوازې په مالونو صدق کوي او که غير مالي مواردو هم په کې شامل دي؟

لکه: اقوال، افعال او داسې نورې پوښتنې، چې ځوابونه يې د رشوت د مانا بيانولو پورې اړه لري، چې د رشوت د کلمې د لغوي او اصطلاحي ماناگانو کې مخې ته راځي هغه دې ولوستل شي، چې په لاندې ډول دي :

د رشوت لغوي معنى :

رشوه عربي کلمه ده. له (رشو) اخيستل شوې ده او د (ر) په فتح (زور) کسر (زير) ضم (پېښ) تلفظ شوې ده، جمع يې (رش) يا (ريش) ده، چې د (را) په ضم (پېښ) او کسر (زېر) باندې لوستل شوې ده، او سيبويه ويلي دي، چې اصل کې په ضم دی که څه هم په کسر يعنې زېر يې اکثره عرب استعمالوي.

رشوت ته په پښتو کې بلې او موک هم وايي، چې د ورکولو، اخستلو، غوښتل، خوړلو او مزدورۍ^(۱) په ماناگانو هم استعمالېږي^(۲)، او جمع يې (ارشيه)، (رشي)، (ياريش)^(۳) ده. او د (رشوه) گرځه له (رشا) اخيستل شوې ده، چې (رشا) هغه تناب يا رسي ته وايي، چې د هغه په توگه لوبښی څاه کې اوبو ته رسېږي^(۴) او عرب وايي: "رشا الفرخ" يعنې چورگوړي خپله غاړه د مور خولې ته وغزوله، چې خوله کې يې خوراکي خيز ورکړي^(۵) او ځينو ويلي دي، چې (رشوه) له (ريش) اخيستل شوی دی، چې (ريش) د سمولو، نېکۍ ته رسېدلو او د نښې ویشتلو مانا ورکوي^(۶)، چې له (ريش السهم) يعنې غشۍ يې وويشت، څخه اخيستل شوی دی^(۷)، د رشوت په دې ټولو ماناگانو کې مشترکه وجه شته، چې هغه غزول، رسېدل دي يا د طناب يا د جرگې غاړه

۱. صفی پور، منتهی الاربع ج/۱ ص ۴۵۱ [مجله ماهوار عدالت لسم کال شماره ۱۳۸۷/۷۱].

۲. علی اکبر ده خدا، لغت نامه ده خدا ج ۸ ص ۹-۱۲.

۳. ابن منظور، لسان العرب ج ۱۴ ص ۳۳۲ ماده (رشا).

۴. ابن اثیر - النهايه فی غريب الحديث ج ۲ ص ۲۲۲.

۵. محي الدين، مجمع البحري ج ۱ ص ۱۸۴.

۶. جار الله زمخشری - اساس البلاغه ج ۱ ص ۳۴۲.

۷. فخر الدين طرحي، مجمع البحرين ج ۱ ص ۱۸۴.

اوږدول چورگوړو ته ماناگانې د رشوت له مانا سره بې مناسبتنه نه دي، ځکه چې رشوت هم یو ډول توسل، لاس اوږدول، مقصد ته د رسېدلو لپاره دی.

د رشوت اصطلاحي هغه مانا، چې ټولو پرې موافقه کړې ده

د رشوت په اصطلاحي مانا کې علماء واحد نظر نه لري د فقه علما هم د رشوت د کلمې په مصاديقو کې اختلاف سره مخ شوي دي، دوی د اهل لغت په نظرياتو استناد کوي، چې هر چا یو خاص تعريف د رشوت لپاره بيان کړی دی.

(طرحي) د رشوت په تعريف کې ويلي دي (هو الرشوة بالشيء: ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له او يحمله على ما يريد و قل ما تستعمل الا فيما يتوصل به الى ابطال حق او غشيه باطل" ^(۱) يعني (رشوه) د (را) په کسره هغه څيز دی، چې څوک يې حاکم يا بل چا ته ورکوي، چې د ده په نفع حکم وکړي. يا هر څه، چې غواړي هغه ترسره کړي، رشوت هغو مواردو کې استعمالیږي، چې د هغه په توگه یو حق باطل شي يا د هغه په توگه باطل په جريان کې ولوېږي. دی تعريف کې څو ټکي د توجه وړ دي:

۱. فخر الدين طرحی، مجمع البحرين ج ۱ ص ۱۸۴.

۱- د (ما) توری موصول دی او د (رشوه) توري لپاره خبر واقع شوی دی او عام دی، چې سربېره پر اموالو، غیر مالي خیزونو باندې هم شامل دی. لکه د انسانانو وینا او تلل د مثال په توګه، چې څوک لوړ شخص ته سلام وکړي یا منواضعانه تلل ورسره وکړي، یا ترې پاتې شوي کارونه تکمیل کړي، یا په معاملو کې له هغه کمې پیسې واخلي، یا په امتیازاتو ورته قایل شي، د دې لپاره، چې د ده په نفع حکم وکړي، دا ټول خیزونه د رشوت په حکم کې راځي. اما د تعریف (بعطیه) ګره څرګندوي، چې رشوت باید داسې خیز وي، چې د ورکولو قابلیت ولري او دا ګره د دې قرینه ده، چې د (ما) عامه مانا محدوده شي؛ نو هغه څه، چې د (ما) له توري په ذهن کې تېریږي هماغه مال دی او غیر مال په کې داخل نه دی، او دا یو له هغو مواردو دی، چې د فقهاوو ترمنځ د رشوت د تحدید مورد کې د اختلاف سبب شوی دی او په ځای خبره ده، چې په دې برخه کې څېړنه وشي.

۲- په دې تعریف کې په حق یا باطل حکم کولو غوښتنې ته هیڅ اشاره نه ده شوې؛ نو که حق وي او که نه وي که دهغه د غوښتنې لپاره یو څه ورکړي رشوت شمېرل کیږي. یعنې که څوک د خپل حق په لاس راوړلو لپاره کوم خیز ورکړي بیا هم رشوت ګڼل کیږي، اما هغه جمله چې تعریف لاندې راغلې رابښي، چې (رشوة) یوازې هغه مواردو کې وي، چې د حق ابطال یا د باطلو په جریان کې اچولو لپاره ورکول کیږي او هغه دا غونډله ده، چې (و قل ما تستعمل الا فیما یتوصل به الی ابطال حق او غشیه باطل) یعنې (رشوه) کم استعمالیږي مګر په هغو مواردو کې، چې د هغه په توګه حق باطل شي یا

باطل په جريان کې ولويږي. دا عبارت بنسټي، چې څوک د خپل حق د تحصيل لپاره څه ورکړي هغه رسوۀ نه دی.

۳- دغه تعريف کې سربېره پر دې، چې د قاضي هر حکم شامل دی په غير قضاوت او حکم هم شموليت لري. د مثال په ډول که څوک وغواړي، چې کار يې ژر سرته ورسېږي، يا خپل بندي په غير قانوني وخت کې وگوري، يا د زوی د تولد نېټې ته تغيير ورکړي، يا ساختماني سند چې قانوني مانع لري واخلي، که د دغو امورو متصدي ته څه ورکړي هغه په رسوۀ کې شمېرل کېږي؛ ځکه چې په دې تعريف کې د قاضي په حکم سربېره چې د (الحاکم) له توري معلوميږي د (وغیره) لفظ هم ورسره شته دی او ذکر شوی مطلب ترې روښانه معلوميږي.

۴- د رشوت کلمه هغه مورد کې صدق کوي، چې څه ورکړي او قاضي يې په نفع حکم وکړي يا يې په نفع بل کار سرته ورسوي لکه چې د (له) له قيد او د (يحملہ علی ما يريد) جملې معلوميږي او که په مطلق ډول څه ورکړي او معلوم نه کړي، چې په نفع يې حکم وکړي او يا يې په نفع کوم کار سرته ورسوي. رشوه په هغه صدق نه کوي؛ ځکه (لام) يې د (الحکم) په سر کې راغلی دی د تحليل لام دی، چې رشوت ورکول بيانوي.

دا ټول د ذکر شوي تعريف قيودات دي، چې د فقهاوو د اختلاف او د رشوت د تطبيق او توسيعي موجب شوي دي.

په (النهايه فی غری الحديث) کې د رشوت تعريف داسې شوی دی :

(الرشوة و الرشوة : الوصيلة الى الحاجة بالمصانعة فاما ما يعطى توصلاً اخذ حق او دفع ظلم، فقيل داخل فيه)^(۱) يعني په کسر او ضم د (را) رشوت د تباني او سازشکاری په توگه خپل حاجت ته د رسيدو لپاره ورکول رشوت نه شمېرل کېږي. اما که څوک خپل حق ته د رسېدلو يا د ظلم دفع کولو لپاره څه چا ته ورکړي هغه د ځينو په قول رشوت کې داخل دی. د دې تعريف هم څو نکتي د ملاحظې وړ دي :

۱- دې تعريف کې د قضاوت په مورد اشاره نه ده شوې نو ويلای شو، چې رشوت د قضاوت په مورد پورې اختصاص نه لري، بلکې د هر مقصد لپاره، چې رشوت ورکوونکی رشوت اخستونکي ته رشوت ورکړي هغه رشوت گڼل کېږي؛ نو د دې تعريف له مخې په ادارو او مؤسسو کې هم رشوت جاري دی او څه شی، چې په دې صورت کې چا ته ورکړل شي رشوت شمېرل کېږي.

۲- د (الوصيلة) او د (المصانعة) کلمې رانښيي، چې رشوت يوازې د مال ورکول نه دي، ځکه چې مقصد ته رسيدل په ورکولو د مال او غير مال ممکن دي. خو د تعريف دوه يمه برخه "اما ما يعطى توصلاً الى اخذ حق او دفع ظلم فقير داخله فيه" رشوت ته د تباني له لارې، باطل هدف او حاجت رسېدلو ته اختصاص ورکوي. لکه، چې د رشوت ورکوونکي له تعريف هم دغه نکته په لاس راځي او هغه دا ده، چې "فالراشي من يعطى الذى يعينه على الباطل" يعني رشوت ورکوونکی هغه څوک دی، چې چا ته يو څيز ورکړي، چې په

۱. ابن اثير، النهاية فى غريب الحديث ج ۲ ص ۲۲۲.

باطل کار کې مرسته ورسره وکړي، له دې تعريف هم پوهېدل کېږي، چې
خوک د خپل حق حاصلولو لپاره چا ته څه ورکړي. په هغه څيز رشوت صدق نه
کوي، بلکې تخصصاً د عام له حکم وتلی دی او د خروج موضوع لري.
زمحشري هم د رشوت په برخه کې همدا تعريف بيان کړی دی او همدغه نکته
د ده له تعريف هم څرگندېږي.

او ابن منظور د رشوت په تعريف کې راوړي دي، چې: "الرشوة و الرشوة:
معرفة الحمل"^(۱) يعنې رشوه که به سه وجه است تعريف ان جعاله است او
فيروز آبادي هم دغه تعريف راوړی دی.^(۲)

د رشوت له ذکر شويو تعريقاتو لاندې درې ماناگانې اخيستل کېږي:

۱- عامه او پراخه مانا، چې ټولو محتملو مواردو او مصاديقو ته شامله ده
لکه د ابن اثير تعريف چې ويلي يې دي: "الوصله الى الحاجة المصانعة"
يعنې رشوت له قبلې توافق او تباني سره حاجت ته رسېدل دي، هرې وسيلې
ته شاملېږي. چې د هغه په توگه حاجت ته ورسېږي که د قاضي د قضاوت په
مورد کې وي او که په غير له هغه کې وي او که حق ته پرې ورسېږي يا باطل
ته په مال ورکولو وي او که په غير له مال.

۲- د مجمع البحرين له تعريف ځنې دا مانا تقويه کېږي، چې رشوت هغه ځای
کې وي، چې حق باطل شي او باطل جريان کې ولوېږي.

۱. ابن منظور، لسان العرب ج ۱۴ ص ۲۱.

۲. شيخ انصاري، الکاسب ص ۳۵ له قاموس المحيط نقل.

۳- یو شمېر فقها رشوت د قاضي جعل په مانا پوه شوی دی یعنې څه چې قاضي د جعل په عنوان د حکم په برابر کې اخلي رشوت دی، چې حکم په حق وکړي یا په باطل.

www.melitahrik.com
0777 400 116

قضاوت

قضا: په لغت کې ډېرې معناوې لري، چې ځينې يې دا دي: اتفاق، محکم، د کار له بشپړېدلو فراغت فيصله او د خصومو ترمنځ حکم.

د قضا تعريف: فقهاوو د قضا معنا د شرع له نظره په متعددو ډولو کړې ده چې له هغې جملې يې يو تعريف داسې کړی دی: "هو الحكم بين الناس بالحق بما انزل الله" يعنې قضاوت د څېښتن تعالی له حکم سره سم د وگړو ترمنځ په حقه فيصله کولو ته وايي. دا تعريف يې کاساني، حنفي او ابن قاسم مالکي او خطيب شافعي کړی دی. يعنې قضاوت د خلکو ترمنځ په هغه څه کولو ته وايي، چې الله تعالی نازل کړی دی او ځينو يې داسې تعريف کړی دی: "هو الولاية الشرعية ممن هو اهل لها، والحکم المرتب على هذه الولاية" يعنې قضاوت يو شرعي ولايت دی، چې له هغه چا صادر شي، چې د قضاوت اهليت لري او په دغه ولايت يې حکم مرتب شي.

قضا په اسلام کې مهمه او مقدسه دنده ده؛ ځکه، چې په هر زمان او پېړۍ کې محکمه فريضه او د انبياء عليهم الصلوة والسلام د رسالت جز ده او د څېښتن تعالی د بندگانو ترمنځ د عدالت تامين دی. له دې امله انبياء د قضاوت په دنده مکلف شوي دي لکه (يا داود انا جعلناک حليفة فى الارض

فاحکم بین الناس بالحق و لا تتبع الهوى فيضلك عن سبيل الله، ان الذين يضلون عن سبيل الله لهم عذاب شديد بما نسوا يوم الحساب" ^(۱) یعنی ای داووده! په تحقیق ته مې خلیفه کړې په ځمکه کې، نو په خلکو کې په حقه (عدالت) فیصله کوه، د خواهشاتو پیروي مه کوه، چې تا به د څښتن تعالی له لارې گمراه کړی، په تحقیق څوک، چې گمراه کیږي له لارې د الله تعالی هغوی ته سخت عذاب دی په سبب د هغه چې د حساب ورځ یې هېره کړله.

او د اسلام پېغیر صلی الله علیه وسلم ته څښتن تعالی داسې فرمایلي دي: "و ان احکم بینهم بما انزل الله و لا تتبع اهواءهم" ^(۲) یعنی د دوی ترمنځ فیصله وکړه (مطابق) له هغه څه سره، چې الله تعالی نازل کړي دي او د دوی د خواهشاتو پیروي مه کوه. او فرمایلي یې دي: "انا انزلنا الیک الكتاب بالحق لتحکم بین الناس بما اراک الله" ^(۳) یعنی په تحقیق ما تا ته کتاب نازل کړ په حق، چې د خلکو په منځ کې فیصله وکړي (مطابق) د هغه څه، چې الله تعالی درښودلي دي. په قرآن مجید کې داسې ډېر آیتونه دي، چې د قضا په اهمیت او قدسیت تاکید کوي.

د قضا شرعي حکم:

د پاس ذکر شویو او د هغو غونډې د نورو مبارکو آیتونو له حکم څرگندیږي، چې قضا د محکمو فرایضو له جملې ځینې ده، چې قرآن، سنت او اجماع

۱. ص / ۲۲.

۲. المائده / ۴۹.

۳. النساء / ۱۰۵.

ورباندي ټاكيډ كوي. د ابو داؤد، امام احمد بن حنبل د رواياتو په حواله پېغمبر صلی الله عليه وسلم دغه قاضيان مقرر كړي دي :

۱- علي بن ابي طالب او ابو موسى اشعري رضي الله عنه يمن ته د قضا په صفت ولېږل او د ابو داؤد او ترمذي په روايت يې معاذ بن جبل رضي الله عنه يې د قاضي په صفت يمن ته وليږه.

۲- عتاب بن اسيد رضي الله عليه يې مکه معظمه کې قاضي وټاکه. همدارنگه د خلفا و راشدینو په وخت کې د قضا تو ټاکل ضروري او لازمي کارونه و حضرت عمر رضي الله عنه ابو موسى اشعري رضي الله عنه بصري ته او عبد الله بن مسعود يې کوفي ته د قاضيانو په توگه واستول. هغه ستر اشخاص، چې د قضا په منصب ټاکل شوي او موفقانه يې دغه دنده سرته رسولې دا دي :

- ۱- حضرت عمر رضي الله عنه.
 - ۲- حضرت علي رضي الله عنه.
 - ۳- حضرت معاذ رضي الله عنه.
 - ۴- ابو موسى اشعري رضي الله عنه.
 - ۵- عبد الله بن مسعود رضي الله عنه.
 - ۶- قاضي شريح او قاضي ابو يوسف رضي الله عنهما.
- د قضا د فرضيت او لزوم په برخه کې ټول علماء متفق دي او په همدې يې اجماع منعقد كړې ده.

قضا ته اړتيا کې حکمت :

په بشري ټولنه کې انسانان متفاوت دي. ځينې په خپلو شتمنيو قناعت لري. له هغو مشروعه استفاده کوي او د چا حقوقو ته سترگې نه اړوي، په مسالمت آمیزه شکل ژوند کوي د چا په حقوقو تصادم او تجاوز نه کوي، خو ځينې انسانان دغه صفات نه لري. برعکس شر خوبوونکي وي د خپلو حقوقو له حدودو تجاوز کوي. يا د خپلې فطري جهل او ناپوهۍ غريزې له مخې به خپلې برخې قناعت نه کوي د نورو په حقوقو تجاوز کوي، چې هغه فطري غريزه الله تعالی داسې بيان کړې ده: "انه کان ظلوما جهولا"^(۱) په تحقيق (انسان) ډېر ظالم او ناپوه دی. يا دا، چې فاميلي تربيه نه لري له علم او فرهنگ لرې وي، يا آلوده او فاسد محيط سره خلط وي ځکه چې الله تعالی انساني ټولنه داسې پيدا کړې، چې هيڅوک په ژوند کې له بل چا مستغني نه وي، بلکې په يو شکل له اشکالو يو بل ته اړتيا لري. شته من بزگر ته اړ دي، بزگر تاجر ته همداسې نور... قرآن مجيد دې حقيقت ته داسې اشاره کړې ده: "نحن قسمن بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً"^(۲) يعنې "مونږ د دوی روزي د دوی په منځ کې په دنيوي ژوند کې ويشلې ده او ځينې د دوی

۱. الاحزاب / ۷۲.

۲. الزحرف / ۳۲.

مو پر ځينو نورو په درجو کې لوړ کړي دي، چې ځيني د دوی ځيني تابع
(مسخر) کړي.

نوراکه ورکړه د انسان د ژوند مهم جز دی. په دې کې هم طبایع مختلفې دي.
ځيني دغو معاملو کې دیانت او امانت داري نظر کې نیسي او ځيني برعکس
د هغه وي، چې دا سلوک یې د کړکيچ موجب کيږي.
دا ټول هغه عوامل دي، چې د قضا په ضرورت تاکید کوي.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د قضا د مشروعیت غرض او هدف

د قضايي نظام د وضع اساسي هدف د عدالت تامین او بشري ټولنه کې د انصاف تعمیم دی، چې په نتیجه کې یې د حقوقو او وجایو ترمنځ د توازن ساتلو رعایت راځي او دغه د توازن قانون نه یوازې انسانانو کې، بلکې په نورو کائناتو کې له اتم تر کهکشانو او شمسي منظومه کې هم جریان لري، چې د څېښتن تعالی په قدرت په کې تنظیم شوی دی. لکه، چې فرمایلي یې دي :

"ان الله يمسك السموات والارض ان تزولا ولئن زالتا ان امسكها من احد من بعده، انه كان حليما غفورا"^(۱) هرو مرو الله تعالی آسمانونه ساتي، چې له خپل ځای نه زائل نه شي او که (بالفرض) زائل شي هغه هیڅوک له زائیلېدلو نه ساتي مگر دی په تحقیق حلیم او ښونکی دی. او قرآن مجید کې د توازن ساتلو لپاره داسې اشاره شوې ده: "ان الله يامر بالعدل والاحسان" په تحقیق الله تعالی په عدل او احسان کولو امر کوي، چې د حق او مکلفیت ترمنځ او د جرم او جزا ترمنځ او د خسارې او جبران ترمنځ او له ظالم نه مظلوم ته د هغه د حق په استرداد توازن برقرار وي.

د قاضي ټاکل او د قضاء د منصب منل:

له پورتنیو دلایلو څرگنده شوه، چې د قاضي ټاکل ضروري دي او د فقهاوو اختلاف په کې نشته او د قضا قبول او منل لاندې حکمونه لري:

۱- فرض عین: که د قضا لپاره یو شخص په ټولو شرایطو برابر وي او د ده په خبر بل څوک نه وي نو په ده د قضا منل فرض عین دي، ځکه که دی یې ونه مني بیا به بل یو ناپوه شخص قاضي شي، چې د ده په نااهلی به عدالت تر پنبو لاندې شي.

۲- فرض کفایي: که څو تنه د قضا وړ اشخاص وي که یو له دوی په قضا ونه ټاکل شي او بل څوک وټاکل شي بیا به د هغه په نااهلی عدالت تر پنبو لاندې شي.

۳- حرام: که د یو نااهل، بې کفایتې او جاهل شخص په قضا ټاکلو، چې حقوق ضایع او فساد شایع کېږي هغه ته یې قبول او منل حرام دي. دې برخه کې مشهور حدیث دی، چې: پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "القضاء ثلاثة: اثنان فی النار و واحد فی الجنة: رجل علم الحق و قضی به فهو فی الجنة و رجل قضی للناس علی جهل فهو فی النار، و رجل عرف الحق فجار فی الحکم فهو فی النار"

یعنې قضاوت درې ډوله دی: چې دوه ډوله یې دوزخ کې او یو یې په جنت کې دی، کوم سړی، چې حق وپېژانده او په هغه یې قضاوت وکړ هغه په جنت کې دی او کوم سړی، چې خلکو ته په جهل قضاوت وکړ هغه په اور د دوزخ کې دی، او کوم سړی، چې حق پېژانده او په حکم کې یې ظلم وکړ هغه په اور د دوزخ کې دی.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د قضاوت شرطونه:

قاضي بايد دغه شرطونه ولري :

- ۱- عقل : چې لیونی او ناقص العقله نه وي.
 - ۲- بلوغ : چې ماشوم نه وي.
 - ۳- حریت : چې غلام نه وي.
 - ۴- روغ حواس ولري، پوند، کون او گونگ نه وي.
 - ۵- فاسق نه وي : ځینې فقهاء د فاسق فیصله نافذه بولي خو بل لوری د فاسق ټاکل په قضا حرام گڼي.
 - ۶- کافي علم او په شرعي علومو کامل تسلط ولري.
 - ۷- تقوی او پرهیزگاري ولري او الله تعالی حاضر او ناظر وبولي.
 - ۸- د اجتهاد قوت ولري په نزد د ځینې فقهاوو.
 - ۹- د عدالت تطبیق توان لري او منصفانه حکم وکولای شي، بدون له نظر کې نیولو د قوم، قبيله، خپلوي، ژبه، منطقه، دین، مذهب ... او نور.
 - ۱۰- د شرع په احکامو پابندي او التزام او د هغو له حدودو نه وتل.
 - ۱۱- د حقوقو او وجایبو ترمنځ د توازن رعایت، چې د مخه ذکر شو.
 - ۱۲- د اثبات په وسایلو کامل التزام او نفسي قناعت ولري.
- اداري فساد کې قضایي عوامل:

خرنگه، چې د قضاء هدف د عدالت تامین دی، نو د عدالت پایمالولو کې مؤثر علت په اداري فساد کې کیږي او د عدالت د پایمالولو اسباب داسې بیانولای شو:

- ۱- عدم اهلیت او بې کفایتی.
- ۲- د شرع په احکامو جهل.
- ۳- د شرع نصوصو ته اهمیت نه ورکول او لازم نه گڼل.
- ۴- قومي، قبیلوي، خپلوي، ژبني، دیني او مذهبي اړیکي او اثرات یې، الله تعالی فرمایلي دي: "یا ایها الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء الله و لو علی انفسکم اوالوالدین والاقربین"^(۱)
- یعنې: ای مؤمنانو! په انصاف ولاړ اوسئ او د خدای لپاره شاهدي ورکوئ که څه هم ستاسې په ضرروي یا ستاسې د مور او پلار یا د خپلوانو په ضرر وي... " او فرمایلي یې دي: "ولا یجرمنکم شان قوم علی الا تعدلوا، اعدلو هو اقرب للتقوی"^(۲) او قومي دښمنۍ دې تاسې د دې باعث نه کړي، چې تاسې انصاف ونه کړئ، عدل وکړئ، عدل تقوا ته ډېر نږدې دی.
- ۵- د حق او مکلفیت ترمنځ د توازن مراعات نه کول.
- ۶- د جرم او جزاء ترمنځ د توازن رعایت نه کول.
- ۷- د خساره او جبران ترمنځ د توازن رعایت نه کول.
- ۸- رشوت او ارتشاء.

۱. النساء / ۱۳۵.

۲. المائدة / ۸.

د اداري فساد په برخه کې به ځانگړې رساله نشر ته وړاندې شي، ان شاء الله
تعالی.

www.melitahrik.com
0777 400 116

قضاوت کي عدالت

په قضاوت کي عدالت دی په کار
بي عدالت ته قضاوت څه په کار
چې يوې سپرې نه پوستين سوزيږي يا يوې مېرې نه بارگين وړانيږي
دا نه قضا نه قضاوت دی نه څار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
د کټه پيش سزا د قتل نه ده د موټر غلا سزا د ستل نه ده
د تلې سم په عدالت لره تار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
د سزا يو ډول تعزير بل قصاص يو د قاضي بل د شاکي دی په لاس
تعزير کي رای جهديت دی قرار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
قصاص مظلوم واخلي په حق ورسې تعزير محکوم شي په سبق ورسې
د خاص او عام فرق شريعت کي اظهار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
که د بنده حق کي بخښنه وشي يا له قصاص نه تېرېدنه وشي
په حق الله کي سهولت شي دو څار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
که درته راشي د کوم شي شکايت عاجل تصميم کي نشته هيڅ مصلحت

هراړخيز غور او دقت دی ښه لار
په قضاوت کې عدالت دی په کار
"ښاد" شي د خپلو کارمندانو ترمنځ پرېکړه کوه چې درته پېښ نه شي رنځ
د لا بدیلو حفاظت نه دی بار
په قضاوت کې عدالت دی په کار
عجب دفتر نه کړې وړانۍ سره مخ او مخلصین نه کړې د هیچا په سخ
ضروريې تل صمیمیت ساته ځار
په قضاوت کې عدالت دی په کار

www.melitahrik.com
0777 400 116

رشوت ته د مخ کولو سببونه :

۱- تقوا نه لرل او د خدای تعالی په نزد د مسؤلیت نه احساسول.

۲- د دنیا حرص او شهوت پرستي.

۳- د رواتبو او معاشاتو کموالی.

او دا وروستنی سبب د رشوت مجوز نه شي کېدلای؛ ځکه، چې که ما
يحتاجو ته يې کافي نه وي طلب د منصب يې مکروه دی.

عبدالرحمن بن سمره رضی الله عنه ته رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل
: منصب مه غواړه، په دې صورت کې خپل نفس ته سپارل کېږی، او که بې
ستا له غوښتنې منصب درکړ شي د خدای تعالی له خوا د هغه پر مخ وړلو کې
کمک در سره کېږي. له همدې امله که قاضي پوه شي چې معاش يې د حوائجو
د رفع کفایت نه کوي نو د قضاء منصب دې نه قبلوي خو په گناهو کې اخته نه
شي. څرنگه، چې قضا درنده وظيفه ده او قاضي مکلف دی، چې ټول وخت د
قضا دندې ته وقف کړي او په بل کار لاس پورې نه کړي خو خپله دنده په ښه
توگه سرته ورسوي، نو په دې برخه کې دولت هم مکلف دی، چې د هغه د
ژوند ټول حوانج او ضروریات او د هغه د اهل او عيال اړتیاوې پوره کړي؛
ځکه، چې دی په خپله وظيفه اسير او محبوس دی او د ده حابس دولت دی او
فقهې قانون دی، چې هر حابس باید د محبوس د ژوند اړتیاوې پوره کړي او
بل د قاضي فقر او احتیاج نه یوازې د رشوت غوښتلو موجب کېږي، بلکې د
قاضي په فکر، ذهن، اعصابو او روحیاتو کې خلل پېښوي او پېغمبر صلی

الله عليه وسلم قاضي د غضب او د اعصابو د ناآرامۍ په حال کې له حکم او فیصله کولو منع کړی دی.

د اسلام تاریخ رابښي، چې په صدر د اسلام کې قضاوت ته مناسب رواتب او معاشات ورکول کېدل. مثلاً: پیغمبر صلی الله علیه وسلم، چې معاذ رضی الله عنه یمن ته د قاضي په صفت وټاکه مناسب معاش یې ورته مقرر کړ او ورته یې وفرمایل: لعل الله یجبرک و یؤدی عنک دینک "یعنې هیله ده، چې خښتن تعالی دې د فقر جبران کړي او دین دې ادا کړي.

او عمر رضی الله عنه قاضي سلیمان بن ربیع ته پنځه سوه درهمه معاش مقرر کړی و او خپلو والیانو ته یې لیکلي وو چې نیک خلک او عالمان د قضا منصب ته ټاکئ او هغوی ته زیات او مناسب معاش مقرر کړئ. حتی که قاضي غني هم وي باید کافي معاش ورته ورکړل شي او هغه دې د معاش له اخستلو منع نه کوي؛ ځکه چې کله عمر رضی الله عنه عبداللہ بن سعد (قاضي) ته معاش پیشنهاد کړ هغه قبول نه کړ. عمر رضی الله عنه ترې د نه قبلولو پوښتنه وکړه. هغه وویل: زه شتمن یم ضرورت ورته نه لرم غواړم زما معاش صدقه شي. عمر رضی الله عنه ځواب کې ورته وویل: داسې مه کوه، بلکې قبول یې کړه؛ ځکه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ما ته معاش پېشنهاد کړ. ما ورته وویل: هغه چا ته یې ورکړه، چې له ما زیات محتاج وي. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل: واخله ویې ساته یا یې صدقه کړه.

حضرت علي رضی الله عنه قاضي شریح ته د میاشتې (۵۰۰) درهمه معاش ورکاوه.

د امويانو زمانه کې په ولايت د مروان بن حکم کې د قاضي عبدالرحمن خولاني د هر قاضي معاش يو زر ديناره وو او د عباسيانو دوره کې د قضاतो معاش نور هم زيات شو.

د قضاतो په معاشونو کې د زياتوالي سبب دا دی، چې قاضي په رشوت، طمع، فقر او احتياج اخته نه شي. چې دا ټول څيزونه د عدالت د پايمالېدلو باعث گرځي.

د رشوت منفي اثرات

- ۱- په قضايي مصداق د اعتماد سقوط.
- ۲- د حقوقو ضياع.
- ۳- په دوه برخو د ټولنې وېش: لومړی زورور، ظالم او متجاوز او دويم بې چاره مظلوم او مستضعف.
- ۴- د عقدې فضا منځته راځي. دښمني، د امنيت زوال او هرج مرج پيدا کيږي.
- ۵- د ملي وحدت متاثر کېدل.
- ۶- د غير مشروع تجارت او کسب شيع.
- ۷- د دولت او مخالفانو صفوف قوي کيږي.
- ۸- باندیني مداخلو ته زمينه مساعده کيږي.
- ۹- باندینيو استفاده کوونکیو ته زمينه مساعده کيږي.

حل د دې ټولو مشکلاتو له هغې جملې د اداري فساد او رشوت د عدالت په
تامين کې دی او د عدالت تامين د سم قضايي نظام په وجود کې راځي، چې
هغه بااهليت، با کفايته او متقيان قضات تشکيلوي او غير له هغو به دا ټول
خيزونه سم نه وي.

زمونږ په ټولنه او د بشر ټولو ټولنو کې د عدالت پياده کولو په هيله.
و صلى الله تعالى على خير خلقه محمد و اله واصحاب اجمعين.^(۱)

www.melitahrik.com
0777 400 116

۱. د دکتور محمد اياز "نيازي" د مقالې په استفاده، چې د "عوامل فساد اداری و راهای حل آن" په
نوم سيمينار ته يې د کابل د علومو اکاډمۍ ته استولې ده.

د رشوت حکم

په قرآن کریم کې

لومړۍ آیت :

الله تعالی فرمایلي دي : "ولا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الى الحکام لتاكلوا فريقاً من اموال الناس بالاثم و انتم تعلمون"^(۱)
يعني مالونه مو خپلو منځو کې په ناحقه او د باطل له لارې مه خورئ او هغه حاکمانو ته يې مه لېږئ، چې د خلکو مالونه په ناحقه خوري، په داسې حال کې، چې پوهېږئ.

د دې مبارک آیت لومړۍ برخه انسان د مال له خوړلو په حرامه او باطله لاره منع کوي، چې رشوت هم په کې راځي. څرنگه، چې يو له مصاديقو د حرامو رشوت دی، نو د مفسرينو په وينا (تدلوا بها) کلمه په رشوت صراحت لري او انسان د بل چا د مال له خوړلو د رشوت په توګه حتی له رشوت ورکولو نهې او منع کوي. دا مبارک ایت د مفسرينو په نزد، دوه ښودنې کوي : يوه دا، چې ظالمو حاکمانو باندې بايد قضاوت ونه شي، چې په ناحقه حکم ونه کوي او بل دا، چې دا ایت شريف د رشوت په حرمت دلالت کوي. په مجمع البحرين

کې د (تدلو) کلمه په دې دواړو معانيو راغلې ده او له (محتاج الفقه) نه يې يوازې د رشوت په معنا رانقل کړې ده.

علامه طباطبائي د (اکل، مال، بين، باطل) کلماتو له تشرېح او توضيح کولو او د هغو له يوې بلې سره د اړيکو بيانولو وروسته د (ادلا) کلمې په برخه کې ويلي دي، چې:

(ادلا) د (تدلو) مصدر ده او په څاه کې د اوبو راوېستلو لپاره د دلوي اچولو معنا لري او په دې مبارک آيت کې يې منظور حاکمانو ته رشوت ورکول دي، چې د دې مطلب لپاره ښکلی او لطيفه کنايه ده، چې د رشوت ورکولو منظور نظر حکم يې په څاه کې د لاندې اوبو په لاس راوړلو لپاره دی، چې د دلوي په رسي له هغې څاه راوېستل کېږي.

د (تدلو) له کلمې له ادبي نظره دوه احتماله دي. يو دا، چې په (تاکلوا) کلمه عطف او مجزوم به نه وي، چې په دې صورت کې انسان له رشوت ورکولو نهې کوي (يعنې خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله مه خورئ او حکامو ته رشوت مه ورکوي).

او دويم احتمال يې دا دی، چې د (تدلو) کلمه د نصب په محل کې قرار لري او عامل مقدر (ان) دی او له هغه مخکې (او) يې د عطف لپاره دی، بلکې د (مع) په معنا دی، تبديلي يې داسې کېږي (مع ان تدلو).

بناء پر دې د دې ايت مجموع يو کلام دی، چې د يوه منظور لپاره بيان شوی دی او هغه نهې ده. له دې، چې رشوت ورکوونکی او رشوت اخستونکی يو

بل سره سازش وکړي او د خلکو مال په ناحقه وځوري. یعنې خپل مالونه تاسې په خپلو منځو کې په باطله او د رشوت له لارې ونه ځورئ. د المیزان له بیان څو نکتې په لاس راځي :

اوله نکته دا ده، چې د (ادلا) د کلمې معنا، چې د (تدلوا) مصدر غیر له رشوت د بلې معنا هیڅ احتمال نه لري، نو څرگندیږي، چې دا مبارک آیت د رشوت په نهې صراحت لري او همدارنگه له ادبي نظره که د (تدلوا) کلمه د (تاکلوا) په کلمه عطف وبولو او که د نصب په محل کې مقدر عامل (ان) وگڼو په هر صورت د رشوت په نهې دلالت کوي.

دوه یمه نکته دا ده، چې د رشوت کلمه په عام ډول د قضاوتو د قضاوت او هم د غیر قضاوتو په برخه کې کارول شوې ده؛ ځکه رشوت یوازې هغه نه دی، چې د قاضي د قضاوت او د حکم لپاره ورکول کیږي، بلکې هر حاکم او امر کوونکي ته که قاضي وي او که نه وي یو څه د چا له مال ورکړشي، رشوت نومېږي، چې خدای تعالی ترې نهې فرمایلي ده.

امام فخر رازي د (لا تدلوا بها الى الحکام) تفسیر په (لا ترشوها اليهم) سره کړی دی نو د ده له تفسیر هم څرگندیږي، چې رشوت په قاضي پورې منحصر نه دی، بلکې مطلق حاکم پورې صدق کوي؛ ځکه، چې د (فی الحکم) قید ورسره نشته دی.

همدارنگه تفاسيرو کې راغلي دي، چې یو له بله خپل مالونه په باطله طریقه ونه ځورئ. لکه له لارې د غارت گری، غلا، فریب، چې رشوت هم یو له دې څیزونو ځینې دی.

دوه یم آیت :

"ولا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة من تراض" ^(۱) یعنی خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله مه خورئ، مگر دا چې د تجارت او د دواړو خواوو په رضایت وي.

په کشف تفسیر کې (باطل) داسې تفسیر شوی دی، چې شریعت مباح کړی نه وي. لکه غلا، خیانت، غصب او دې ته ورته په نورو تفسیرونو کې هم راغلي لکه المنار، تبیان او طبري، خو ټولو تفسیرونو کې چې کومه معنا د (باطل) کلمې شوې ده، په کې (رشوت) هم شامل دی.

درېیم آیت :

درېیم آیت کې راغلي دي "سماعون للکذب اکالون للسحت" ^(۲) یعنی دروغو ته ډېر غوړ نیسي او ډېر حرام خوري. دا آیت شریف د یهودو د علماوو په برخه کې نازل شوی دی، د یهودو علماوو به له خلکو رشوت اخیسته او د خاوند تعالیٰ حکم به یې تغیر وو. په دې مبارک آیت کې له رشوت تعبیر په (سُحت) سره شوی دی.

د "سحت" معنا :

سحت د سین او حاء په ضمه او د سین په ضمه او د (حاء) په سکون هغه څیز ته وايي، چې کسب کول یې حلال نه وي، یعنی محرمه مکاسب.

۱. سورة النساء / ۲۹.

۲. مائده / ۴۲.

او (سحت) د حاء په سکون د نابودی او هلاکت معنا لري. که څوک ووايي: سخته يا اسخته، يعنې هغه يې له منځه يووړ له دې امله يې حرامو ته (سحت) ووايه، چې نابودي او عذاب لري.

بل قول په کې دا دی، چې: څرنگه حرام هيڅ برکت نه لري هغه يې په (سحت) سره ياد کړل او دريم قول دا، چې حرام، مروت او مردانگي له انسان سلبوي او هغه ته سخت ويل کيږي.^(۱)

سحت ډېر مصاديق لري، چې له هغې جملې "رشوت" په حکم کې دی، او په ورپسې ايت شريف کې "فيسحتکم بعذاب اليم"^(۲) دې ته اشاره کوي، چې (يسحتکم) په دې آيت کې د (تاسې هلاکوي) معنا لري.^(۳)

د (سحت) کلمه په قرآن کریم کې يو ځلې د مضارع فعل په صورت او درې ځلې (السحت) په صورت راغلې ده او ټولو مواردو کې بس له (اکل) بيان شوی دی او د دې کلمې په تفسير کې، چې څومره روايتونه راغلي دي (سحت) يې د (رشوت) په معنا پېژندلی دی. لکه طبري، مجمع البحرين.

رشوت سره نور ډېر بد کارونه هم منځته راځي. لکه دروغ، ناحقه شهادت، د مستحق مال غير مستحق ته ورکول، چې د باطل مقصد اجرا شي. د درواغو شهادت اورېدل، له خاوند تعالی او رسول سره خیانت، بې مروتی او داسې

۱. الاحزاب / ۴۴.

۲. مجمع البحرين ج ۲ ص ۱۸۳.

۳. مجمع البيان ج ۱ / ۱۹۲.

نور خرنګه، چې دا ټول ناوړه اعمال په رشوت کې وجود لري. ځکه پېغمبر صلی الله عليه وسلم د (سحت) کلمه په (رشوت) سره معنا کړې ده.

د راغب په مفرداتو کې (سحت) د هغه پوستکي په معنا ده، چې وېستل کېږي... سحت او اسحت دواړه په متعدي معنا د هلاکولو په معنا استعمال شوي دي، او سحت، چې د حرام کار په معنا استعمال شوی دی، چې د هغه د کورنکي د ننگ او شرم باعث هم ګرځي. هغه هم له همدې باب یعنې متعدي څینې دی، چې گویا د هغه دین او شرافت له منځه وړي. له دې امله (اکالون للسحت) داسې معنا کوي: څه شی، چې دین د دوی له منځه وړي، نو هر مال، چې په حرامه په لاس راځي سحت نومېږي او د دې آیت سیاق دا دی، چې له سحت نه رشوت مراد دی.

د یهودو یوې ډلې علماوو پېغمبر صلی الله عليه وسلم ته رشوت ورووړ، چې د خدای تعالی حکم ته تغیر ورکړي، ځکه په (اکالون للسحت) یاد شول. له دې امله، چې سحت د حرام او هم د رشوت په معنا راغلی معلومه ده، چې رشوت یو له څرګندو مصادیقو د حرامو څخه دی.

رشوت د احادیثو په روایاتو کې :

رشوت په سنت او روایاتو کې په دوه ډولو راغلی دی. یو ډول کې یې د رشوت عاملان د لعن موارد ګرځولي او بل ډول روایاتو کې رشوت د سحت، کفر، شرک او غلول (ټګي) سره یاد شوی دی.

د اول ډول له روایتونو څینې دا دي :

- ۱- "لعن الله الراشي و المرثي في الحكم"^(۱)
- ۲- "لعن الله الراشي و المرثي و ما بينهما عيشي"^(۲) یعنی خدای تعالی په رشوت ورکوونکي او رشوت اخستونکي او د دوی ترمنځ واسطې باندې لعنت کړی دی.
- ۳- "لعن الله الراشي و المرثي و الراش الذي عيشي بينهما"^(۳)
- دې برخه کې روایات تواتر ته رسیدلي، چې په سند او دلالتونو کې یې کومه خبره نشته. په رشوت ورکوونکي رشوت اخستونکي او د دواړو ترمنځ واسطه باندې خدای تعالی لعنت کړی دی.
- له لعنت منظور به دا ډول روایاتو کې، چې رشوت سره ارتباط لري د لعن کلمه په قرآن شریف کې خپلو مشتقاتو سره ۴۱ ځلې تکرار شوی ده او په دې ټولو مواردو کې لعن له کفر، ظلم، دروغ، قتل، فتنه سره مل شوی دی لکه:
- "لعن الذين كفروا من بني اسرائيل"^(۴) یعنی د بني اسرائیلو کافرانو باندې لعنت شوی دی.
- "الا لعنت الله على الظالمين"^(۵) یعنی د خدای لعنت دی په ظالمانو باندې.

۱. شيخ عباس قمي، سفينة البحار ج ۳/ ۳۲۰.

۲. ابن حزم، المحلى ج ۹/ ۱۵۷.

۳. عبد الفواد عبد الباقي المعجم المقدسي.

۴. سورة رعد / ۲۵.

۵. مائده / ۱۳.

"يفسدون في الارض اولئك لهم العنة"^(۱) يعني ځمکه کې فساد کوي پر دوی دې لعنت وي.

دوه یم ډول روایتونه :

دا ډول روایات رشوت د سحت له مصادیقو ګڼي او له هغه په کفر، شرک، غلولو او خیانت تعبیر کوي، چې دا روایتونه اکثره د شیعیه ووپه روایتیې مجامعو کې دي.

دا ډول روایاتو پسې معمولاً وروسته د رشوت له کلمې د (فی الحكم) قید راغلی دی، چې رشوت مقید په قضاوت د قاضي پورې کوي، چې له دې ډول روایتو ځینې دا دي :

۱- پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي : "اباکم و الرشیوه فانها محض الکفر ولا یشم صاحب الرشوة ربح الجنة"^(۲) یعنی له رشوت پرهیز وکړئ، چې محض کفر دی او د رشوت عامل به جنت بوي نه کړي.

۲- سماعه له امام صادق (رح) روایت کړی، چې فرمایلي یې دي : "السحت انواع كثيرة ... منها اجرا الزانية و ثمن الخمر، و اما الرشا فی الحكم فهو الکفر بالله العظیم"^(۳) یعنی سحت حرام او په څو ډوله دی. له هغې جملې د زنا کارې بنځې مزدوري، د شرابو بیه او رشوت کفر په خدای تعالی پورې دی.

۱. کنز العمال ج ۲ / ۱۲.

۲. وسایل الشیعیه ج ۱۷ / ۹۲.

۳. علامه علي، كشف الراد فی تجريد الاعتقاد، ص ۴۵۴.

په دې روایتونو کې له کفر مراد اصطلاحي یعنې عملي کفر دی نه عقیدتي یعنې د گناه غلظت رانېسي، چې د رشوت په عمل یې د خدای له فرمان سر غړولی یا په دې کار کولو رانېسي، چې په حلاله طریقه روزي نه مومي نو په حرامو لارو یې لاس پورې کړی او دا یو ډول بې اعتقادي د خدای تعالی په رازقیت باندې، که څه هم د خدای تعالی په رازقیت عقیده لري، خو باید په عمل کې هم ترې منکر نه شي.

د شرک معنا :

همدارنگه شرک عبارت دی له اعتقاد په دې، چې څوک د خدای تعالی په ذات، صفاتو او افعالو کې (العیاذ باللہ) شریک وگڼي، اما دلته مراد له شرک د گناه غلظت دی نه اصطلاحي او عقیدوي شرک، نو څرگنده شوه، چې رشوت له داسې شدت او تاکید چې خدای تعالی او رسول الله باندې کفر بلل شوی دی او حتی تر دې، چې له خدای تعالی سره د جنگ کولو په منزله کې دی هم لوړ او بد دی.

رشوت په اجماع کې :

اسلامي فقهاوو د رشوت د تحریم په برخه کې اجماع کړې ده. ویلي یې دي :
 "اجمع اهل الاسلام على تحريم الرشأ فی الحكم"^(۱) یعنې مسلمانانو په

۱. محقق کرکي علی بن الحسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد انتشارات ال بیت ج ۴ ص ۲۵.

اجماع د رشوت په حرمت حکم فرمایلی دی او هم یې ویلي دي: "وهي حرام بالاجماع" ^۱یعنې رشوت په اجماع حرام دی.

د رشوت په حرمت سربېره، چې په کتاب الله، سنت رسول الله او اجماع امت باندې حرام دی، د رشوت په ورکولو کې مرسته او کومک هم حرام دی لکه چې خدای تعالی فرمایلي دي:

"ولا تعاونوا علی الاثم و العدوان" ^۲یعنې رشوت ورکونکی هم گناه کار دی؛ ځکه چې رشوت ورکول په گناه او دښمنۍ باندې مرسته ده. نو سربېره په رشوت اخیستونکی، رشوت ورکونکی هم گناه گاریږي. لکه چې پېغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "لعن الله الراشي و المرتشي" ^۳یعنې په راشي او مرتشي لعنت دی، حتی چې د دوی ترمنځ واسطه کوونکی هم گناه گار دی، چې د حرمت دلایل به یې د رشوت ارکان عنوان لاندې راشي.

د رشوت ارکان:

د رشوت ارکان څلور دي:

۱- راشي.

۲- مرتشي.

۳- رایش.

۴- د رشوت مال.

۱. محمد بن علی شوکانی، سیل الاوطار بن احادیث سید الاخبار بیروت ج ۱ ص ۲۱.

۲. مائده / ۲ سید علي رياض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل انتشارات ال بیت ج ۱ / ۵۰۵.

۳. محمد حسن نجفي اصفهاني، جواهر الکلام ج ۴ ۵۲۲.

۱- د رشوت لومړی رکن راشي (رشوت ورکونکی) :

د رشوت حرمت راشي، مرتشي او د دوی ترمنځ واسطې کولو والا ته دی، خو د ضعف د شدت له مخې ځینې حالاتو کې توپیر کوي. وگورئ، چې د رشوت حرمت مرتشي ته د اطلاق عمومیت لري. حال دا، چې ځینې مواردو کې د راشي له خوا رشوت ورکول د راشي لپاره جائز وي لکه، چې د حق حاصلولو لپاره یې بې له رشوت ورکولو بله هیڅ لاره نه وي؛ نو د خپل حق د حصول لپاره رشوت ورکونکی نه گناه گاریږي، چې دا موضوع په لاندې ډول مخې ته راځي :

د حق حاصلولو لپاره رشوت ورکول :

محمد حسن اصفهاني نجفي په جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام کې راوړي دي چې: "نعم لو كان التوصل بها الى حق قد توقف على ذلك لم ياثم هو واختص الاثم بالاخذ" یعنې، هو! که حق ته رسیدل رشوت پورې موقوف وي رشوت ورکونکی نه گناه گاریږي، بلکې رشوت اخستونکی گناه گاریږي؛ نو څرگنده شوه، چې د خپل حق حاصلول یې بې له رشوت ورکولو بله لاره نه لري. په داسې حال کې رشوت ورکول جواز لري که څه هم اخستونکي ته یې اخيستل حرام دي. همدارنګه مبسوط کې راغلي دي :

"ان کان لاجراء منه علی واجبه لم يحرم علیه ان يرشو كذلك لانه يستنفذ ماله فيعمل ذلك له و يحرم علی الاخذ"^(۱) یعنی که رشوت ورکول د کوم واجب کار لپاره وي په دغه قصد حرام نه دی ځکه چې دی په دغې وسیلې خپل مال ته له تلف نجات ورکوي. که څه هم رشوت اخیستونکي ته حرام دی (قاضي وي که د دولت بل کوم کارمند یا مصلح).

او المغني ابن قدریه ویلي دي "ان رشاه ليدفع ظلمه او يجريه علی واجبه فقد قال: عطاء جابر بن زيد والحسن لا باس به" یعنی په دې قصد، چې ظلم له ځان نه دفع کړي یا خپل واجب کار روان کړي.

یو شمېر فقهاوو لکه عطاء جابر بن زيد او حسن ویلي دي، چې باک نه لري. په سنن کبری کې راغلي دي: "عن وهب ليست الرشوة التي يا ثم فيها صاحبها بان يرشوه فيدفع عن ماله و دمه انما التي تاثم فيها ان ترشو لتعطي ما ليس لك"^(۲) یعنی له وهب روایت دی: هغه رشوت، چې ورکوونکي یې گنهگار یږي، دا نه ده، چې د رشوت په ورکولو داسې څه په لاس راوړي، چې ستا نه وي.

ابن حزم ویلي دي: که څوک وتوانیږي، چې بې له رشوت ورکولو ظلم له خپل ځان دفع کولای شي د یوه فلس په اندازه رشوت ورکول هم جائز نه دي، خو که د ظلم له دفع کولو ناتوانه وي او د حق د تحصیل لپاره غیر له رشوت ورکولو

۱. جواهر الکلام مخکینی. مرجع ج ۴ ص ۱۳۱.

۲. سنن کبری سابق ج ۱۰ ص ۴۳۸.

بله لار نه لري خدای تعالی یې د دې آیت شریف په دلیل "لا یكلف الله نفساً الا وسعها" دی، نه نیسي.^(۱)

او محقق طباطبایي لیکلي دي: که د حق په لاس راوړل یې له رشوت ورکولو ممکن نه وي د رشوت ورکول په کې جائز دي ځکه چې د دې فقهې قاعدې (الضرورات تبيح المحظورات) له مخې، چې اضطراري حال حرام او ممنوع څیزونه هم مباح او جایز وي، د هغه رشوت ورکول هم جایز وي.^(۲)

د حق په لاس راوړل د ژوند له ضروریاتو دی. هر څوک حق لري، چې خپل حق په لاس راوړي او رشوت ورکول، چې د محظوراتو (ممنوعاتو) له جملې دې حق ته د رسېدلو لپاره یې ورکول مباح کیږي. لکه، چې لوږې او تندې لپاره، چې مرگ سره مخ کیږي. له محرماتو تناول ورته حلال گڼل کیږي.

او محمد حسن نجفي اصفهاني لیکلي دي: "انسان کولای شي، د خپل حق په لاس راوړلو لپاره په رشوت یا په مثل د هغه چې د اختیار په وخت کې د هغو اجرا کول حرام وي، لاس پورې کړی او اجراء یې کړي، ځکه چې د دغه رشوت ورکول د زور له مخې دی او شرعاً او عقلاً په دې حال کې رشوت ورکوونکی د مکره په حال کې دی، چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دې فرمودې له مخې (رفع ما استکروهو علیه) یعنې د هغه عمل گناه چې په زور شوی وي زما له امت پورته شوی یعنې مواخذه یې رفع شوې ده او همدارنگه په حدیث شریف کې راغلي دي، چې: "رفع عن امتی ما لا یطیقون" یعنې زما

۱. ابن حزم، المحلی ج ۹ / ۱۵۷.

۲. ریاض المسائل ج ۱ / ۵۰۵.

له امت تحميلي گناه لرې شوې ده او کېدلای شي پر دې قول (لا ضرر ولا حرج) قاعده استدلال شي. په دې معنا، چې د حق د تحصیل لپاره رشوت ورکول، چې حرام دي، خو چې غیر له هغه بله لار یې نه وي موجب د ضرر او حرج ده، چې پېغمبر صلی الله علیه وسلم د (لا ضرر ولا ضرار فی الاسلام) او د (ولا حرج فی الدین) فرمودو له مخې یې حرمت نفی شوی دی. یعنې هغه حکم، چې موجب یې ضرر وي یا یې مکلف په مشقت کې اچوي په اسلام کې وجود نه لري. دا و د رشوت له څلورو ارکانو د لومړي رکن (راشي) په برخه کې لنډه معلومات، چې په پورته ډول وړاندې شو. اوس د رشوت د دویم رکن (مرتشي) په بیانولو پېل مخې ته راځي.

د رشوت دوه یم رکن مرتشي:

مرتشي هغه دی، چې د رشوت پراخیستلو د شریعت او قانون په خلاف کار کوي. که قاضي وي په ناحقه حکم کوي، که د ادارو کارمند وي د نورو د حقوقو د تضییع موجب ګرځي.

د رشوت اخیستلو په حرمت کې هیڅ اختلاف نشته، د رشوت د دې رکن د حرمت په برخه کې د اثبات دلایل د الله تعالی له کتاب قرآن مجید او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو او دامت له اجماع او عقل د رشوت تر نورو ارکانو خورا ډېر دي، او زیات تاکید د رشوت په حرمت د هغه په اخیستونکي پورې تعلق لري او د فقهاوو له فتاواوو لاندې خو دلایل ذکر کوو:

شیخ طوسی ویلي دي "وهو حرام علی المرتشی بکل حال"^(۱) یعنی د رشوت اخیستل په هر صورت اخیستونکي ته حرام دي، (بکل حال) کلمه بنیي، چې دا قول مطلق دی.

فاضل مقداد لیکلي دي "و اما اخذها فهو فاعل حرام سواء حکم بحق او باطل للدافع او علیه"^(۲) یعنی رشوت اخیستونکی د حرام فعل فاعل دی. که په حق حکم وکړي او که په باطل، که د راشي په گټه وي یا په نقص د هغه. شافعي محي الدین د رشوت د حرمت په برخه کې ویلي دي "تفقوا علی تحريم الرشوة علی القضاء بحق او باطل او تعجيلا لقضاء بحق او باطل" یعنی علماوو د رشوت د حکم د تحریم په مورد کې اتفاق کړی. که قضاوت یې په حق وي یا په باطل یا لپاره د معطلولو د قضاوت، په حقه وي یا په باطل د دوی منظور مرتشي دی.

سرخسي ویلي دي: "الرشوة فی الحکم و هو حرام"^(۳) رشوت په قضاوت کې حرام دی او (فی الحکم) قید یې قرینه ده چې د دوی منظور مرتشي دي. ابن قدامه ویلي دي: "و اما الرشوة فی الحکم فحرام بلا خلاف" یعنی رشوت په فیصله او حکم کولو کې بې له خلافه حرام دی.

په مواهب الجلیل کې راغلي دي، چې: "یحرم علی القاضی اخذ الرشوة فی الاحکام یدفع بها حقا او یشهد بها باطلا"^(۴) یعنی د قاضي لپاره رشوت

۱. شیخ طوسی: المبسوط ج ۸ ص ۱۵۱.

۲. کنز العرفان ۲۸ / ۱۳.

۳. سرخی، المبسوط ج ۲۷/۱۲.

اخيستل حرام دي، چې د هغه په توگه حق باطل كړي، يا باطل په پنبو ودروي.

د فقهاوو له ويناوو څرگنديږي، چې رشوت اخيستل مطلقاً په هر حال كې حرام دی. كه په حق حكم وكړي كه په باطل، په نفع د رشوت وركوونكي وي او كه د هغه په ضرر وي، چې د قاضي په حكم كې اثر وكړي او كه يې ونه كړي، دا و د رشوت دويم ركن، چې څه نا څه شرح شو. اوس د رشوت د دريم ركن بيانول مخې ته راځي.

د رشوت دريم ركن (رايش) :

د رشوت دريم ركن (رايش) يعنې هغه د راشي او مرتشي ترمنځ واسطه والا دی، چې د احاديثو په روايتو كې (الماشي بينهما) او په (بينهما يمشي) سره ياد شوی دی.

په مجمع البحرين كې راغلي دي، چې "الساعي بينهما يزيده لهما ويستنقص لهما وهو الرايش" (۲)

يعنې څوك، چې د رشوت وركوونكي او رشوت اخيستونكي ترمنځ هاند او هڅه كوي چې د رشوت پيسې زياتې او كمې كړي هغه ته (رايش) وايي.

په لسان العرب كې راغلي دي: "الرايش الذي يسعى بين الراشي و المرتشي" (۳) يعنې رايش هغه دی، چې د رشوت وركوونكي او رشوت

۱. مواهب الجليل ج ۸ / ۱۱۵.

۲. مجمع البحرين ج ۱ / ۱۸۴.

۳. ابن منظور لسان العرب ج ۱۴ / ۳۲۲.

اخيستونكي ترمنځ مصالحه كوي، چې د رشوت په اندازه كې د يو او بل توافق راوولي.

زمحشرى ويلى دي: "والمراء بالرايش هاهنا الذى يسعى بين الراشى و المرتشى لانه يريش هذا من مال هذا"^(۱) يعنې رايش هغه څوك دى، چې د راشي او مرتشي ترمنځ په تلاش كې وي، چې د راشي د مال مرتشي ته رشوت ورکوي.

څرنگه، چې رشوت بد او د ټولنې له کرغېړنو اعمالو ځينې دى او غير له شرعي نهې په عقل او عرف كې يې هم قباحت روښانه دى، د هغو عاملان هاند كوي هغه (رشوت وركول) پټ وساتي او د لېدونكو له سترگو يې لرې گوښه ستره ورسوي، له دې امله يو شمېر افراد، د واسطې په عنوان د راشي او مرتشي ترمنځ د ارتباطي پله په څېر فعاليت كوي. لومړى د افرادو او د هغوى د مشكلاتو پېژندنه كوي او طرفين يو له بل نه ترس او وهمه لري، له دې امله د رشوت په برخه كې وارد روايتونه سربېره په رشوت وركوونكي او رشوت اخستونكي د هغوى ترمنځ واسطه باندې هم، چې لعنت ويل شوى دى معلومېږي، چې دا هم يو حرام كار دى گناه ده او ټول احاديث، چې د رشوت وركوونكي او د رشوت اخستونكي په باره كې راغلي د هغو ترمنځ د واسطو لپاره هم دي، ځكه چې درې واړه د رشوت په كار كې يو بل سره همكاري كوي او هريو د خپل نقش په اندازه په دې ستره گناه كې شريك دى.

د رشوت څلورم رکن د رشوت مال :

د رشوت څلورم رکن د رشوت مال دی، چې رشوت ورکوونکی یې خپل باطل مقصود ته د رسېدو لپاره یې رشوت اخیستونکي ته ورکوي. په دې برخه کې، چې څه د بحث وړ دی دا دی :

آیا هغه څه، چې رشوت ورکوونکی یې د رشوت په ورکولو لاس ته راوړي د رشوت عنوان لاندې راځي که نه؟ مثلاً څوک چې قاضي ته رشوت ورکړي، چې په نفع یې حکم وکړي، او له دې لامله دې رشوت یوه اندازه پیسو ده پورې تعلق وموند، آیا دغه پیسې حرامې دي که نه؟ دا مسئله که څه هم فقه کې مطرح شوې نه ده، خو ځواب کې یې باید وویل شي: دې مسئله کې که د راشي په نفع په باطله توګه حکم وشي او د بل حق تصاحب کړي باید، چې حرام وبلل شي؛ ځکه چې عدواناً د غیر په مال کې تصرف کوي، او داسې تصرف د غیر په مال کې په باطل د مال خوړل دي، چې د دې مبارک آیت له مخې "لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل" خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله مه خورئ. ځکه، چې نهې ترې شوې ده.

له پورتنیو ذکر شویو مبارکو آیاتو او سپېڅلو احادیثو او د اسلامي امت له اجماع او معقولو دلایلو څرګندېږي، چې د رشوت خوړلو مسئله په اسلام کې دومره بده او قبیحه ده، چې د کبیره گناهو په لړ کې ځای نیسي؛ نو له دې لارې که په نوم د هدیه، تعارف، حق الزحمه د پښو کرایه، انعام او داسې په نورو نومو له کوم څیز استفاده وشي هغه هم رشوت بلل شوی، چې په

غولوونکو عبارتو او عناوینو د رشوت په ماهیت کې تغیر نه راځي، په هر صورت له دې لارې، چې پیسې یا کوم څیز اخستل کیږي حرامې او نامشروعې دي.

رشوت ورکول او رشوت اخیستل د اجتماعي عدالت مهم مانع کوونکی دی او قانون ماتونه منځته راولي او منحرف خلک د خپلو شومو هیلو د ترسره کولو لپاره د رشوت په توګه قانون ماتوي. نو هر څوک د رشوت قباحه باندې پوهیږي، له دې امله د عقل او نقل په مقتضی د هر سالم عقل څېښتن متقي انسان د رشوت له داسې مهم خطر ځان ژغوري او مجادله ورسره کوي، دا ځکه، چې د رشوت په بلا اخته کسان د خدای تعالی د قهر، غضب او لعنت مورد ګرځي، دنیا کې یې دغه بې تربیه ګي امکان لري، چې نسل کې یې هم پیدا شي او په آخرت کې به په ډول ډول عذابونو وکړول شي. دا ځکه، چې د چا په وینه، غوښه او پوستکي کې حرام مال ګډ شي په معنوي، بدني او روحي روزنه کې یې بدې اغیزې کوي او د انسانیت له لارې بې لارې کیږي، غوښه، پوستکي او هډوکي یې له حرامو جوړیږي او د چا وجود چې له حرامو جوړ وي معنویت او ښو اخلاقو ته تمایل نه ښيي. لکه، چې پېغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "کل لحم نبت عن الحرام فالنار اولی به"^(۱) یعنې هره غوښه، چې له حرامو جوړه وي اور ورته غوره دی.

د رشوت په توګه ټولنیز نظام ګډوډیږي، د اقتصاد سالم بنیادونه او د ټولنې ټینګې اړیکې سستوي، بدې او ناکاره اړیکې د ذلت، خواری، ظلم، چل، فریب روحیات رواجوي.

څرنګه، چې رشوت شریعت کې حرام دی. شرعاً یې حلال ګڼل سړی کفر ته باسي، نو رشوت، چې داسې یو ناوړه او کرغېړن کار دی، چې د حلال ګڼلو په صورت کې یې مرتکب کافر کیږي لازم دي، چې په کلکه ترې ډډه او ځان ژغورنه وشي او ټینګې تقوی ته مخ واړول شي.

د رشوت مالکیت او ضمان :

څرنګه، چې د رشوت مال حرام دی له دې کبله یې د رشوت اخیستونکي مالکیت په کې نه صحیح کیږي. بناء پر دې رشوت اخیستونکی مکلف او موظف دی، چې هغه د رشوت مال بېرته خپل خاوند (مالک) رشوت ورکوونکي ته ورکړي او که د رشوت عین مال تلف شوی وي که مثلي وي د هغه مثل دې ورکړي او که قیمتي وي د هغه قیمت دې رشوت ورکوونکي ته ورکړي، په هر حال رشوت اخیستونکي باندې واجب دي، چې د رشوت مال خپل خېښتن ته بېرته ورکړي؛ ځکه، چې د رشوت د مال ملکیت د هغه له خېښتن (رشوت ورکوونکي) سره پاتې دی.

نو په حرام خیز، چې د غیر لاس مستقر شي د "علي الید ما احدث حتی تودی" قاعدې له مخې یې ضامن دی.

ابن قدامه ليکلي دي: "فاذا ارتشى الحاكم او قبل هدية ليس له قبولها فعليها ردها الى اربابها"^(۱) که حاکم او قاضي رشوت واخلی او یا هدیه قبوله کړي هغه رشوت او هدیه دې خپل خېښتن ته رد کړي، د دې لپاره، چې دا مال یې په ناحقه او بې له شرعې مجوز اخیستی دی. همدارنگه د (العقود تابعة المقصود) یعنې عقدونه د مقصود تابع دي نو که څوک له کوم عقد لکه (هبه) فاسد او غیر شرعي قصد ولري دغه عقد یې هم فاسد دی، له دې امله که د معاملې دواړه خوا د عقد د خپلې معنی قصدونه لري، بلکې له لفظ د بلې معنا قصد ولري یا ایجاب او قبول د هزل او شوخی په قصد وکړي. دغه معامله حقیقت نه پیدا کوي، نوکه معامله د کوم حرام کار متضمنه وي لکه د انګورو بیع د مسکرو مشروباتو جوړولو په قصد، دغه معامله باطله او حرامه ده ځکه چې له معاملې د حرام فعل قصد شوی دی.

نو عقود، چې د هبه، وقف، بیع، عاریت او ... په لفظ د رشوت ورکولو په قصد اجرا شي یو هم د دې عقودو حقیقت نه پیدا کوي. له دې امله د رشوت مال د هغه د خېښتن (راشي) په ملکیت کې باقی دی، او رشوت اخیستونکی، چې د چا مال مثلاً د هبه په عنوان قبض او اخیستی وي باید هغه خپل خېښتن ته بېرته ورکړي او که هغه یې تلف کړی وي د هغه مثل یا قیمت دې ورکړي بناء پر دې که د چا له خوا رشوت د هبه، بیع، وقف یا بل څه په نوم واقع شي بیا یې هم خاوند ته په بېرته ورکولو ملزم دی.

د محاباتي بيع په ترڅ کې رشوت :

محابات د (حبو) له مادې د هديه، تحفه، سوغات، ډالۍ، د طرفينو عطا او د ورکړې معنا لري، او يو له مشتقاتو يې د (حبون) گړه ده، چې فقهي اصطلاح کې د گوتې ساعت (گړۍ) او داسې د بل څيز معنا پورې اختصاص لري، چې پس له مرگ يې مشر زوي پورې اختصاص مومي.

او محاباتي بيع هغه ده، چې : څوک يو څيز له خپل اصلي قيمت په کم قيمت وپلوري يا يې واخلي، چې په مقابل کې يې هغه خپل مورد نظر هدف ته ورسېږي نو که محاباتي بيع د رشوت په قصد وي څرنگه، چې حرام اثر پرې مرتب شوی وي ځکه هغه بيع باطله وي. لکه د لس زرو افغانيو قيمت والا څيز، چې په قاضي يا په بل کارمند په پنځه زره افغانۍ وپلورل شي، چې له دې لارې د هغه رضايت ترلاسه کړي، او په نفع يې حکم ورکړي يا يې بل کار سرته ورسوي. څرنگه، چې دا ډول معامله د رشوت په قصد سرته رسېدلې وي باطله ده ځکه چې قصد د عقد اصلي رکن دی او څرنگه، چې قصد په دا ډول معاملو کې د حرام هدف لپاره وي معامله هم حراموي، او دا، چې د معاملې قصد حقيقت نه وي موندلی اصلاً معامله نه وي شوې نو فقها دا ډول بيع حرامې باطلې او د رشوت له مصاديقو گڼي ليکلي يې دي :

"و مما يعد من الرشوة او يلحق بها المعاملة المشتملة على المحابة"^(۱)

يعني له هغه څيزو، چې رشوت گڼل کيږي يا په رشوت پورې ملحق کيږي

محاباتي معامله ده، دوى ويلي دي كه محابات په دې قصد اجرا شي، چې قاضي د ده په نفع حكم وكړي يا داسې بل شرط يې د عقد په ضمن كې نظر كې نيولى وي، هغه رشوت او حرام دى؛ او سربېره پر دې، چې حرام دى، فاسد هم دى، چې تملك او تملك په كې نه راځي، په هغه منصوصي دلايلو، چې د راشي په ملكيت كې د رشوت د مال په بقا دلالت كوي، دا ډول معاملې باطلې دي.^(۱)

د فقه په كتاب القضاء كې راغلي دي: چې په دې معامله كې هدف د قاضي د نظر جلبول دي، چې د حكم په صادرولو كې د ده نفع په نظر كې ونيسي او هر عقد، چې قصد يې د حكم په صادرولو كې د قاضي د توجه جلبول وي د رشوت له اقسامو گڼل كيږي.^(۲)

۱. جواهر الكلام ج ۲۲ / ۱۴۹.

۲. سيد عبد الكريم موسوي اردبيلي، فقه القضاء، انتشارات مكتب الاعلام الاسلامي ص ۳۴۵-۳۴۶.

په محاباتي بيع کې د اهل سنت د فقهاوو نظر:

ابن قدامه ويلي دي: "لا ينبغي لقاضي ان يتول البيع و الشراء بنفسه"^(۱)
قاضي ته نه ښايي، چې په خپله پلورل او رانيول وکړي په دې دلايلو.

۱- پېغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: "ما عدل و ال اتجر فی رعيتہ
ابدا" يعني اسلامي والي او حاکم، چې په خپله رعيت سره پلورل او رانيول
کوي هيڅکله يې عدالت نه دی کړی.

۲- دی (قاضي) خلک پېژني او محاباتي بيع ورسره کوي.

۳- قاضي د خلکو له خدمت وځي، قاضي بايد د قضا ځای ته اول وخت کې
ورشي د خلکو مشکلاتو ته رسېدنه وکړي، نه دا چې په معاملو او نورو کارو
پسې وي لکه چې ابوبکر رضي الله عنه تصميم ونيو، چې د معاملو لپاره بازار
ته ولاړ شي. اصحابو ورته وويل: دا کار تا د خلکو له کار کولو وباسي. ده ورته
وويل: نشم کولای، چې عيال مې بې مصرفه پرېږدم او ضايع يې کړم. نو
اصحابو رضي الله عنهم ورته له بيت المال مصرف وټاکه نو دې له معاملو کولو
منصرف شو.^(۲)

۴- له امام ابو حنيفه رحمه الله عليه نقل شوي دي، چې قاضي ته معامله
مکروه ده. د پلورلو او رانيولو لپاره دې وکيل ونيسي. ځکه، چې خلک

۱. المغنی ج ۱۱ ص ۴۳۹.

۲. همدغه مرجع المغني ج ۱۱ ص ۴۳۹.

قاضي وگوري هغه پېژني. په هماغه دليل د ابوبکر رضي الله عنه معامله
ورسره کوي.^(۱)

www.melitahrik.com
0777 400 116

د رشوت ډولونه :

رشوت دوه ډوله دی یو مالي او بل غیر مالي :

مالي رشوت : مالي رشوت هغه دی، چې یو عین شی په رشوت ورکړل شي، چې تفصیل یې پورته مباحثو کې مفصل یاد شو او غیر مالي رشوت په لاندې ډول بیانوو:

غیر مالي رشوت :

رشوت په مال پورې منحصر نه دی، بلکې غیر مالي اعمال لکه اقوال هم رشوت کېدلای شي. د مثال په ډول څوک چې د قاضي د نظر د جلبولو لپاره د هغه ستاینه کوي، تکریم او تعظیم یې کوي، یا یې په نفع خبرې او تبلیغ کوي، دا خیزونه حرام دي یا یې کارونه کوي. ما یحتاج یې کور ته اخلي، موټر یې ترمیموي... دا ټول په رشوت کې راځي، له دې کبله محقق یزدي ویلي دي: رشوت کله مال وي لکه عین او منفعت او کله د قاضي لپاره عمل وي لکه د کپړو جوړول، د کور اعمار او کله قول وي لکه ستاینه او مدح، چې زړه یې ځان ته راواړوي او په نفع یې حکم وکړي او کله فعل وي، چې د قاضي ما یحتاج پوره کړي، چې دا ټول حرام دي.^(۱)

د اهل سنت او جماعت له نظره د غیر مال رشوت :

په اهل سنت او جماعت کې هم غیر مالي رشوت حرام گڼل شوی دی.

شوکانی ویلي دي: په اسلام کې هر خیز، چې فایده ولري مال وي که منفعت یا کار، چې د رشوت په قصد وي حرام دی، پیسې وي که جامې لکه، چې د خیبر یهودیانو عبدالله رواحه ته پېشنهاد کړی و، او که خوراکي خیزونه وي لکه، چې د منې تعارف عمر بن عبدالعزیز ته شوی و او همدارنگه هدیه، قرض، عاریت، چې د رشوت په نیت وي یعنې چې کومه ورځ به قاضي یا بل کارمند ده سره په ناحقه مرسته وکړي دا رشوت او حرام دی.^(۱) همدارنگه په همدې کتاب مجمع البحرین کې راغلي دي، چې: "ما یعطیه الشخص الحاكم وغیره لیحکم له و یحمل علی ما یرید"^(۲) یعنې رشوت هغه خیز دی، چې فرد یې حاکم یا بل کارمند ته ورکوي، چې په نفع یې حکم وکړي یا د ده په میل عمل وکړي، دلته د (وغیره) لفظ نه عمومیت څرگندېږي. یعنې، چې غیر له قاضي بل چا ته رشوت ورکول هم رشوت او حرام دي او د (و یحمله علی ما یرید) جملې نه معلومیږي، چې غیر له قضاوت نورو امورو کې هم د مال ورکړه رشوت دی.

ابن اثیر د رشوت په برخه کې ویلي دي: "الوصله الی الحاجة بالمصانعة"^(۳) یعنې رشوت هغه دی، چې څوک د یو شي په ورکولو خپلې غوښتنې ته ورسېږي، دی تعریف کې هم د قاضي قضاوت او د نورو ادارو او مؤسسو کړنې شاملې دي.

۱. فخر الدین مجمع البحرین ج ۱ / ۱۸۴.

۲. قیوی، مصباح المنیر ج ۱ / ۲۲۲.

۳. زمحشری، الفایق فی غریب الحدیث ج ۲ / ۴۰.

ثاني شهيد ويلى دي : "انفق المسلمون على تحريم الرشوة على القاضى و العامل"^(۱) يعنې ټول مسلمانان د رشوت په تحريم قاضى او عامل ته اتفاق لري، د رشوت دغه حرمت، چې د قاضى لپاره دى همدا ډول د هر کار سند لپاره هم دى.

هديه (د هديې مقصد او ډولونه) :

د هديه پېژندل گلوي :

هديه (سوغات، ډالۍ) : د مينې او لورونې د ايجادولو او د گرانښت د څرگندولو لپاره، چې خلک يو بل ته کوم خيز ورکوي هغه ته هديه (بخشش، سوغات، ډالۍ) وايي : خو که څوک هديه قاضى باطل مقصود ته د رسېدو لپاره قاضى ته ورکړي، دې برخه کې امام صادق له پېغمبر صلى الله عليه وسلم داسې روايت رانقل کړى دى :

"الهدايا على ثلاثة اوجه : هدية مكافات و هدية مصانعة و هدية لله عز و جل"^(۲) يعنې هديه درې صورته لري. يوه د انعام او سوغات په صورت، بله هديه د رشوت په صورت درېيمه هديه د خداى تعالى لپاره.

۱- د مكافات هديه : له امام صادق رحمه الله عليه روايت دى، چې نبى صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي : "نهادوا و تحابوا"^(۳) يعنې يو بل ته هديې ورکړئ، چې مينې موزياتې شي او ابن عساكر له عائشه رضي الله عنها

۱. نيل الاوطار ج ۴ / ۲۲۸.

۲. كنز العمال ج ۲ / ۱۱۰.

۳. كنز العمال ج ۲ / ۱۱۲.

روایت کړې دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "تهادوا، تزدادوا حبا"^(۱) یو بل ته هدیې ورکړئ، چې یو بل باندې مو ګرانبست زیات شي.

۲- د مصانعي هدیې: یعنې د طرفینو سازش د یوه داسې باطل کار ته د رسېدو په قصد، چې قانوني ممانعت ولري. د رشوت په صورت سرته رسېږي او (فرهنگ نوین) مصانعه د رشوت په معنا ترجمه کړې ده ځکه، چې دا ډول هدیې د رشوت شبیه یا په خپله رشوت دی، چې صورت یې په نوم کې یو له بله توپیر لري، خو د نوم تغیر د ماهیت په تغیر کې د اشیاءو او د هغو په احکامو کې به تاثیر نه لري.

دا ډول هدیې په مرکزو، مؤسسو، سازمانو کې، چې حکومتي مسئولیتونه لري په هغو کې سرته رسېږي، د دې ډول هدیې په برخه کې له نبی صلی الله علیه وسلم روایتونه رانقل شوي دي، چې له هغې جملې "هدية الامراء غلول"^(۲) یعنې امرانو ته هدیې ورکول خیانت دی او "وهدايا العمال سحت"^(۳) د دولت کارمندانو ته هدیې ورکول حرام دي او "هدايا العمال حرام کلها"^(۴) یعنې هغه هدیې، چې د دولت کارمندانو ته ورکول کېږي، ټولې حرامې دي. د

۱. کنز العمال ج ۲ / ۲۲۲.

۲. جواهر الکلام ج ۲۲ / ۱۴۷.

۳. کنز العمال ج ۲ / ۱۱۲.

۴. بیهقي، سنن کبری ج ۱۰ / ۱۳۸.

دغو روايتونو په اساس فقهاوو په دا ډول هديه د حرمت حكم كړى دى او عموماً هغه رشوت يا د رشوت حكم كې بولي.

له حضرت علي رضي الله عنه روايت دى، چې: "اخذ الامر الهدية سحت و قبول القاضى الرشوه كفر"^(۱) يعنې امرانو ته هديه اخستل حرام دي او قاضى ته د رشوت قبولول كفر دى.

د رشوت او مصانعي توپير:

رشوت يو ډول معامله او قرارداد دى، چې د راشي او مرتشي ترمنځ، چې راشي د رشوت په ورکولو قرارداد کوي او مرتشي (قاضي يا عامل) به د هغه په نفع حكم کوي او باطل کار کوي. او مصانعه هديه کې قرارداد نه وي خو اصلي هدف يې دا وي، چې د قاضي يا عامل توجه ځان ته مايله کړي، چې خپل باطل منظور ته ورسېږي.^(۲)

فقهاوو مصانعه هديه حرامه او د رشوت په حكم کې گڼلې ده، ځکه چې منظور يې په کې د قاضي د توجه جلبول وي، چې د هغه په نفع حكم وکړي. په فتح الباري کې راغلي دي چې: "الذين يهدي لا يخلوا ان يقصدون المهدى اليه او عونه او ماله" يعنې څوک، چې هديه ورکوي دغه درې هدفونه لري:

۱- چې هغه ځان ته دوست کړي.

۱. كنز العمال ج ۲ / ۱۱۲.

۲. مسالك الافهام ج ۲ / ۴۰۲.

۲_ کومک او مساعدت ورسره وکړي.

۳_ يا غواړي د همدې هديې په مقابل کې لا زيات مال په لاس راوړي نو غوره هديه هماغه لومړۍ ډول ده، چې د مسلمانانو په منځ کې دوستي پيدا شي، او دريم ډول هديه جايزه ده او دوه يم قسم هديه پر دوه ډوله ده :

۱_ چې هديه د کومک په اطاعت او د ثواب کار په قصد وي دا مستحب ده.^(۱)

قدامه وييلي دي: "هو لا يقبل هدية لان الهدية يقصد بها في المغالب استعانة قلبه ليعتنى به في الحكم فتنبه الرشوة"^(۲) يعنې قاضي نه شي کولای، چې هديه قبوله کړي؛ ځکه، چې له هغو يې قصد دا وي، چې د قاضي زړه په لاس راوړي، چې د ده په نفع حکم وکړي او دا د رشوت غوندې ده.

او مسروق رحمه الله وييلي دي: "اذا قبل القاضي الهدية اكل السحت"^(۳) يعنې که قاضي هديه قبوله کړي حرام يې خوړلي دي او که چا مخکې له قضا هديه ورکوله وروسته له قضا هم هغه قبلولې شي خو غوره دا ده، چې له تهمت ساتلو لپاره هديه قبوله نه کړي، چې د رشوت خوړلو له تهمت په امان پاتې شي. له امام ابو حنيفه رحمه الله تعالى عليه او له يارانو يې روايت دی، چې: قاضي ته به ذکر شويو اوصافو د هديې قبولول مکروه دي نه حرام.

۱. فتح الباري فی شرح صحيح البخاری ج ۵ / ۱۳۹.

۲. المغني و شرح الكبير ج ۱۱ / ۲۳۷.

۳. المغنی و شرح الكبير ج ۱۱ / ۴۳۷.

او په مواهب الخلیل کې راغلي دي، چې: علماء د هدیې قبلولو په کراهت کې اختلاف نه لري، او دا د امام مالک رحمة الله علیه نظر هم دی.

همدې کتاب کې راغلي دي، چې: "لا يحوز لهم قبول الهدية من احد الحضمين مادامت الحكومة ما بينهما"^(۱) يعنې قضاو او کارمندانو ته د دعوی له دواړو خواوو د هیچا هدیې جواز نه لري، چې دعوی یې ورسره دائره او دوران لاندې وي؛ ځکه، چې دا هماغه رشوت دی.

ابن ابي الحديد نقل کړی دی، چې یوه سړی حضرت عمر رضي الله عنه ته همیشه د څلور کلنې اوښې ورون د هدیې په ډول وروړو خو یو وخت، چې له دغه سړي سره د چا دعوی ورته راغله مقابل سړي ورته وویل: زمونږ ترمنځ داسې فیصله وکړه، چې د اوښې ورون دې جدا کاوه. عمر رضي الله عنه ویلي دي له هغې ورځې وروسته همېشه د عدل په برخه کې شکمن وم ترڅو چې ووېرېدم خپلو ټولو کارمندانو ته مې ولیکل، چې: هدیې مه قبلوئ، چې هدیې تاسو ته هماغه رشوت دی. پس له هغه مې د هیچا هدیې قبوله نه کړه.

په قضاوت اجره اخیستل:

شیخ په نهایه کې ویلي دي: غوره دا ده، چې په ټولو صورتونو کې دې قاضي د اجرې له اخستلو څخه ځان وساتي.^(۲)

۱. مواهب الجلیل ج ۸ / ۱۱۳.

۲. طوسی، نهایه رقم چاپ ص ۳۲۷.

او جواهر کې راغلي دي "و التحقيق عدم جواز اخذ العوض منه مطلقاً"^(۱) يعنې تحقيق دا دی، چې د قضاوت اجره اخستل له متخاصمينو يا له دريمگري په عيني او کفایي هر ډول قضاوتو کې محتاج وي او که نه وي جواز نه لري؛ ځکه، چې قضاوت الهي منصب دی او په هغه کې اجره اخستل جواز نه لري "قل لا اسئلكم عليه اجراً الا المؤدة فی القربى"^(۲) يعنې ووايه اى پېغمبره! چې د نبوت اجر له تاسې نه، نه غواړم غیر له دوستۍ د کورنۍ مې او قضاوت يو له امورو د پېغمبرۍ دی.

په حقایق کې راغلي دي، چې "والاصح المنع مطلقاً الا من بیت المال علی جهة الارتزاق"^(۳) يعنې صحيح دا ده، چې په فيصلو د اجرت اخيستل مطلق ممنوع دي يعنې که له سلطان وي او که له متخاصمينو، هو که له سلطان ځنې دمصرف لپاره وي اشکال نه لري.

ځينې علماوو لکه علامه حلي ويلي دي، چې که قاضي د امام له طرفه وټاکل شي او قاضي تمکن او غني وي اجرت اخيستل په قضاوت ورته جواز نه لري، خو که قاضي محتاج وي اقرب دا ده، چې د اجرې اخيستل ورته مکروه دي.

د قاضي د ارتزاق تعريف :

۱. جواهر الکلام ج ۲۲ / ۱۱۲.

۲. شوری / ۲۳.

۳. الحدائق الناصره ج ۱۸ / ۴۱۲.

په مفتاح الكرامه کې راغلي دي، چې: "والمراد بالرزق ما كان من بيت المال من المصالح منوطاً بنظر الحاكم"^(۱) يعنې رزق عبارت له هغه خيز دی، چې اسلامي حاکم يې له بيت المال نه د مصالحو لپاره لگوي، چې اندازه يې د حاکم په نظر پورې اړه لري.

ثاني شهيد ويلي دي: "اما الارتزاق فمنوط بنظر الحاكم لا يقدر بقدر"^(۲) يعنې ارتزاق د حاکم په نظر پورې اړه لري، ټاکلی مقدار او اندازه نه لري.

د اجورې او رزق (تنخوا) توپير:

د اجورې او رزق ترمنځ توپيرونه په لاندې ډول دي:

- ۱- اجرت هغه مال ته وايي، چې د يوه کار د اجرا کولو لپاره ورکول کيږي او د رزق (تنخوا) په مقابل کې د کوم عمل اجرا کول شرط نه وي.
- ۲- رزق د حاکم نظر پورې اړه لري او اجرت د معاملي طرفينو پورې اړه لري.
- ۳- اجرت معمولاً د عقد د صيغې له اجرا سره وي او رزق (تنخوا) سره د عقد صيغه نه وي.

۴- ارتزاق له بيت المال تامينيږي او اجرت له شخصي مال ورکول کيږي.

۵- په رزق کې نياز او احتياج د مرتزق شرط دی خو اجرت داسې نه دی.

د قاضي د ارتزاق حکم:

۱. حسيني عاملي، مفتاح الكرامه ج ۴ / ۹۷.

مسالك الافهام ج ۳ / ۸۴.

د قاضي د ارتزاق د جواز په برخه کې د اسلام د ټولو علماوو ترمنځ کوم اختلاف نشته. طوسي په مبسوط کې د قاضي د ارتزاق د جواز دليل د علماوو اجماع ښودلې ده او ويلي يې دي، چې: بيت المال د مسلمانانو د مصالحو لپاره دی او قضاوت د مصالحو له جملې نه، چې د هغو له ډېرو ضروري امورو ځينې دي، ځکه چې د هغې په وسيله دعوی گانې پای ته رسيږي او د خلکو حقوق ورکول کيږي، مظلوم سره مرسته کيږي او ظالم دفع کيږي.

جواهر کې راغلي دي: که د قاضي ارتزاق د حکم په عوض کې نه وي، بلکې د ده د ژوند د اړتياوو د پوره کېدو لپاره وي بيا کوم اشکال نه لري. او په تحرير الوسيله کې راغلي دي، چې: پر چا، چې قضاوت واجب عيني نه وي د ده لپاره له بيت المال ارتزاق شته دی او که د چا لپاره قضاوت واجب عيني وي، د قاضي د احتياج په صورت کې د ده ارتزاق له بيت المال جائز دی او د قاضي د غنا او عدم احتياج په صورت کې له اشکال خالي نه دی، که څه هم اقوي لوری يې د ارتزاق جواز دی.

نو د قاضي د فقر په صورت کې چې قضاوت ورته متعين وي او که نه وي ارتزاق يې له بيت المال جواز لري او ويلي يې دي: "فالظاهر جواز الارتزاق مع الفقر مطلقاً سواء تعين عليه القضاء أم لا"^(۱) يعنې محتاج قاضي ته په

ظاهره له بیت المال ارتزاق جواز لري، قضاوت ورته متعین وي او که نه وي. په دې دلیل:

قاضي د مسلمانانو په امورو او مصالحو همت کوي او د بیت المال لگښت اصولاً د مسلمانانو د مصالحو لپاره دی لکه قضاء، د قرآن تعلیم، اذان او ... نور که شارع له بیت المال د ارتزاق جواز ورنه کړي قاضي په عصر او حرج لتاریزي او په اسلام کې کوم حکم، چې د عسر او حرج موجب شی نشته او سربېره پر دې د لطف له مخې په شارع مقدس لازم دی، چې د ارتزاق اجازه ورکړي، که نه امکان لري، چې قاضي د تنگ لاسۍ لامله لاس په رشوت او اجرت اخیستلو پورې کړي او د امیر المؤمنین د مشهورې مکاتبې په دلیل چې د اوبن مالک ته یې دستور ورکړی و، چې قضاوتو باندې مالي توسعه راولی چې د رشوت اخیستلو بهانه ورته پیدا نه شي.

www.majid.ir
0777 400 116

د اهل سنت فقهاوو له نظره د قضاوتو ارتزاق :

ابن قدامه په مغني کې راوړي دي، چې: "يجوز للقاضي اخذ الرزق"^(۱) يعنې د قاضي لپاره له بيت المال رزق اخستل جواز لري او اکثرو لويانو يې جواز صحيح گڼلی لکه قاضي شريح ابن سيرين، شافعي او د اهل علم اکثرو علماوو.

بل دليل دا، چې دويم خليفه زيد بن ثابت په قضاوت وټاکه. ده ته يې له بيت المال مصرف وټاکه او د ده په وخت کې قاضي شريح ته له بيت المال نه په هره مياشت کې سل درهمه ټاکل شوي وې او کله يې، چې عمار د کوفې د حاکم په توگه وټاکه او عثمان بن حنيف او ابن مسعود يې په قضاوت مقرر کړل، له بيت المال يې هره ورځ يو مږ (گوسفند) ورته مصرف وټاکه، چې نيم به يې د عمار او نور نيم به يې د عثمان او ابن مسعود وو او کله يې، چې معاذ بن جبل او ابي عبيده شام ته ولېږل هغوی دواړو ته يې وليکل: په خلکو کې د دوی په خبر صالح خلک قضاوت ته نه پيدا کيږي. له بيت المال څخه دوی ته کافي مصرف ورکړئ.

په مواهب الجليل کې راغلي دي: "اما الارتزاق من بيت المال، فان من تعين عليه القضاء و هو غنى عن الارتزاق فانه ينهى اخذ العوض على القضاء"^(۲) يعنې که قاضي ته قضاوت ټاکل شوی وي او دې مصارفو ته اړتيا نه لري نو

۱. المعني و شرح كبير ج ۱۱ / ۳۷۲.

۲. مواهب الجليل، ج ۸ / ۱۱۳.

د حکم مقابل کې عوض اخیستلو نه منع دی، خو مفهوم د دوی د فرمودو داسې دی، چې که قاضي د رزق اخیستلو ته محتاج وي باید رزق اخیستل یې له بیت المال منع نه وي.

شمس الدین سرخسي له حنفي فقهاوو ستر فقيه، د قاضي لپاره له بیت المال ارتزاق جائز گڼلی او د دوم خليفه عمل یې بهترين او غوره دليل بللی ویلي یې دي:

"عن عمر بن الخطاب انه كان يرزق سليمان بن ربيعة الباهلي عن قضاء كل شهر خمس مائة درهم"^(۱) یعنې دوم خليفه سليمان بن ربيعة باهلی ته د ده د قضاوت لپاره هره میاشت پنځه سوه درهم له بیت المال مصرف ورکول او د خليفه دا کار غوره دليل دی پردې چې:

امام له بیت المال نه د قاضي مصرف تامینوي او قاضي، چې هر خومره سروتمند وي خپل مصرف او د خپل عیال مصرف له بیت المال نه اخیستلای شي، هو که د ثروتمندی په صورت کې خپل مصرف له بیت المال وانه خلي د ده لپاره بهتر او غوره دی، په دې دليل، چې خدای تعالی فرمایلي دي "و من كان غنيا فليستعففه"^(۲) سربېره پر دې خپله خليفه له بیت المال مصرف اخیسته لکه، چې صحابه وو کرامو اول خليفه ته له بیت الماله مصرف وټاکه او دوه یم خليفه هم له بیت الماله مصرف اخیسته.

۱. سرخسي، المبسوط ج ۱۲ / ۱۰۳.

۲. النساء / ۲.

د رشوت کرغېړن اثرات :

د رشوت خوړلو موضوع یو سترافت دی، چې له ډېرو پخوانیو زمانو یې نړۍ کې سرایت کړی او په شدت سره مخ په خپرونه کې دی، د رشوت خوړل اجتماعي عدالت له منځه وړي، قوانین له تطبیق کولو پاتې کوي، ظلم، حق تلفي، بې عدالتي، تبعیض او داسې نور کرغېړن کارونه په ټولنه کې ثبتوي او مرتکبین یې په کبیره گناه اخته کوي. له دې امله د اسلام سپېڅلی مقدس دین رشوت خوړل سخت تقبیح او محکوم کړي دي. ځکه اوس په نړۍ کې دغه بد عمل رسوا او تقبیح شوی دی او د هر چا په نظر کې یې له بد نوم نه کرکه کیږي. خو د رشوت چلوونکو ناولو گناه گارانو د رشوت خپروولو لاس نه دی اخیستی. هغوی د رشوت له بوین نوم تېر شوي اوس یې د نورو نومو په ترڅ کې د ځان او هم د بل د غولونې او ټگۍ په توگه سرته رسوي او هغه داسې، چې رشوت خوړونکی او رشوت ورکوونکی له نورو نومونو لکه هدیه، سوغات، ډالۍ، تعارف، حق الزحمه، د حساب حق، د لارې کرایه، د وخت اجوره، انعام او داسې نورو گړو او تورو نه استفاده کوي او ځانونه په ناپوهۍ کې اچوي. له دې، چې هیڅکله په هېڅ صورت د رشوت د نوم تغیر په نورو ذکر شویو ډول نومونو د هغه په ماهیت کې تغیر نه شي راوستلای.

د هدیه په برخه کې د "اشعث بن قیس" قصه د پند وړ ده، چې د علي رضي الله عنه په محکمه کې یې چا سره دعوا لرله نو پر هغه د بریالیتوب لپاره یې رشوت کې د علي رضي الله عنه کور ته یو لوبښی له خوږې حلوا ډک وروړ او

نوم يې پرې هديه کېښود، نو علي رضي الله عنه سخت په غوصه شو. ويې ويل: دغه حلوا مې داسې بده راغله لکه مار چې په کې لارې يا زهر اچولي وي. وييلې يې دي، چې پوښتنه مې ترې وکړه: دا صله ده که زکات يا د خدای تعالی د رضا لپاره؟ وويل: دا هديه ده. ما ورته وويل: ته غواړې، چې ما د خدای تعالی له دين واړوې؟ زما دې په خدای لوړه وي که اووه اقليمه او هر هغه څه، چې اسمانونو لاندې دي ما ته راکړې، چې له خدای جل جلاله نافرمانې وکړم او د ورېشې پوټکې د مېرې له خولې په ناروا کش کړم، هيڅکله به داسې ونه کړم!^۱

اسلام د دې لپاره، چې قاضي په پټه به رشوت لټا نه شي، داسې لارښوونه يې کړې ده، چې قاضي ته نه ښايي بازار ته لاړ شي خو، چې د ده په تمللو، چې له کوم دکان څه شی اخلي د هغه په نرخونو اثارونه لوېږي او په قضاوت کې د تحفيف کوونکي طرفداري ونه کړي.

رشوت لکه، چې د مخه هم اشاره ورته وشوه د اجتماعي عدالت مهمه مانع او د ټولنې مهلکه ناروغي ده، چې د هغه په توگه رشوت چلوونکي منحرف افراد د خپلو چټلو مقاصدو سرته رسولو لپاره په حرام رشوت قانون ماتوي. څرنگه، چې په پټه اجراء کېږي له دې کبله تر اوږدې مودې پورې سرته رسېږي او د ډېرو مفاسدو لکه ظلم، بې عدالتي، دروغ، چل، ټگي، غلا او نورو گناهو موجب کېږي؛ نو د رشوت دا ډول بدو تاثيرونو اچولو د مخنيوي او له

۱. نهج البلاغه خطبه ۲۲۴ ترجمه دکتور سيد جعفر شهیدی، د عدالت له مجلې د لسم کال ۴۹ گڼه لړم ۱۳۸۷ د فضل الله احسان له دري ليکنې لنډيز او ژباړه.

منځه وړلو لپاره هر عاقل په تعمق د ایندې سنجولو او له رشوت د بچۍ او روغې ټولنې جوړولو په مقصد د ې خطرناکې ناروغۍ مخنیوي ته په نصیحت، تبلیغ، مسؤل مقامو ته په اطلاع ورکولو، نیولو او داسې نورو وسایلو وړودانگي مبارزه او مجادله ورسره وکړي خو د رشوت په امحا عدالت او قانون مندي په ټولنه کې بېرته رینښې وزغلي، وده وکړي او له رشوت خالي روغه ټولنه وروزل شي.

د رشوت د گناه خپړنه:

د رشوت او د هغه له مفاسدو گناه له دوه اړخو د خپړنې وړ ده. یو اړخ یې شخصي او فردي دی، چې مرتکب یې د خدای تعالی د غوصې لعنت او غضب مورد گرځي (العیاذ باللہ) لکه، چې په اسلامي معتبرو منابعو کې راغلي دي:

"لعنة الله على الراشي والمرتشى" یعنې رشوت ورکوونکې او رشوت اخیستونکې د خدای تعالی له رحمت څخه لیرې دي او "لعن رسول الله الراشى والمرتشى" یعنې رسول الله صلی الله علیه وسلم رشوت ورکوونکي او رشوت اخیستونکي باندې لعنت کړې دی.

او "الراشى والمرتشى و الماشى بينهما ملعونون" یعنې رشوت ورکوونکې او رشوت اخیستونکې او هغه څوک، چې د دوی ترمنځ ځي د خدای تعالی له رحمت لیرې دي.

او په نړۍ (دنیا) کې به هم د رشوت له وضعې آثارو په امن کې نه وي ځکه، چې زموږ د مسلمانانو په گروهه (عقیده) د حرام مال په خوړلو، چې د انسان په وینې، غوښې او پوستکي کې ګلېږي د انسان په روحي او معنوي تربیه او روزنه بد اثر کوي او د انسانیت له مسیر د انحراف موجب ګرځي. رشوت د متوالي نسلونو په روزنه او تربیه د نامطلوبې وضع اثر کوي، داسې، چې د هر انسان نطفه له حرام مال جوړه وي، غوښه، پوستکي او هډوکي یې له حرامو رشد کوي او هغه وجود، چې ثمره یې حرام مال وي هغه معنویت او اخلاقو ته هیڅ تمایل نه لري.

دا ډول انسان د مسخ شوي غوندې وي، چې له خپل طبعي او فطري مسیر وتلی وي او په خلاف د طبعي مسیر یې ګام پورته کړی وي. د دوی په برخه کې پېغمبر صلی الله علیه وسلم داسې فرمایلي دي:

"کل لحم نبت عن الحرام فالنار اولی به" یعنې هره غوښه، چې له حرامو ټوکېدلې وي اور ورته ډېر مناسب دی او فرمایلي یې دي:

"ان اخوف ما اخاف علی امتی من بعدی هذه المكاسب الحرام و الشهوة الخفيه و الربا" د رشوت د ګناه د مفسدو لومړی اړخ، چې انفرادي لوری په کې خپرل کېده په همدې ځای پای ته ورسید.

اوس د رشوت د ګناه د مفسدو په دویم اړخ، چې اجتماعي برخه احتوا کوي د هغې په خپرلو پېل کوو. د رشوت د ګناه او مفسدو د دې اړخ خپرنه په مراتبو زیات اهمیت لري او د رشوت مسئلې ته زیاته توجه له همدې اړخه ده، ځکه چې رشوت د ټولنیز نظام روغ اقتصادي بنیادونه او ټینګ پیوندونه

سسټوي، د بدو او ناوړو اړيکو د خورولو او د ذلت، خواری، فريب او ظلم رواجولو موجب کيږي.

د رشوت مخنیوی :

د رشوت د مخنیوي لومړنی عامل د خپلې صفا مسلماني، تقوا، حیا او شرم دی. هر مسلمان په هره دنده کې، چې وي او خپله ټيکه ټينگه عقیده او تقوی ولري، د پردي مال اخیستل یا ترې کومه استفاده کول حرام او د اور سکروټې گڼي، د رشوت ورکونکي مجبورول په رشوت ورکولو او د هغه له ازار او ښېراو ډارېږي، په ټولنه کې د رشو خور نوم په یادولو شرمېږي، له خپلې علمي، اسلامي دندې لکه قضا، معلمي، څارنوالي، خطابت... یا له خپلې ښې لکه پگړۍ، چین، ږیره یا د خپلې کورنۍ له درانه نوم لکه سید، پلانی ځی، پلانی خېل، پلانی زوی، پلانی پلار حیا ورځي او له ټولو مخکې له خپل خدای جل جلاله سره ژمنه کوي، چې ته رازق یې، ته څوک یې روزی ورکولو نه پرېږدی ما به هم نه وږې کړې او نه تېږې او نه به مې حیران او محتاج کړې، بلکې له رشوت ژغورنې او تقوی به مې لا د شتمنۍ چاره او سبب وکړی، او که هیڅ رانه کړې بیا هم چې رشوت دې حرام کړی که هغه وخورم د سزا وړ ګرځم او ستا د سزا په دنیا او آخرت کې هیڅ توان نه لرم او هیڅوک یې توان نه شي لرلې؛ نو که روزی کې مې کمی راشي، ولږه به راشي او هغه ولږه تېرول د رشوت له سزا راکولو په مراتبو ښه دي، نو چې وږې شم دا ښه دی له دې، چې دنیا کې د رشوت خور نوم ولرم یا ونیول شم یا بندي یا

طرد يا توبيخ شم او په آخرت ستا لوی ذات ته سر تیتې او په جزا محکوم او په عذابو اخته شم (استغفر الله). زما خېښتنه ته مو له ناروا کړنو وساته د دنیا او آخرت له عذابو ژغورنه را په برخه کړه. رشوت عموماً دولتي چارو کې منځته راځي د بې شرم او بې حیا، بې تقوا او خدای تعالی نه د نه وېرېدونکو لپاره د دولت له خوا څو کړنې په کار دي.

یو دا، چې د دولت د کم رتبه کارمند او مزدور کار د میاشتنيو اړتیاوو لگښت وسنجول شي، چې په سبا ناری، غرمه ناری او ماښامنی یې څومره پیسې لگيږي. د جامو، ترانسپورت، اوبو، برېښنا، سون، د کور کرایه او کور یې څومره کیږي. د بستري، ناروغيو د تداوي، د ماشومانو د تعلیم او داسې نورو اړتیاوو یې څومره کیږي. د هغو مجموعه د معاش په نوم ورکړي او له هغوی د پورته رتبو او درجو خاوندانو ته یې په تناسب معاش لوړ ورته وټاکي.

بل دا، چې د رشوت اخیستونکو لپاره داسې قانون جوړ شي، چې نه رشوت ورکونکی په رشوت ورکولو وتوانیږي او نه رشوت اخیستونکی هغه واخیستلی شي او نه څوک په کې د واسطه کېدلو توان ولري. بل دا، چې د رشوت د مخنیوي د قانون د تطبیق څارنه وشي.

د اسلام مقدس دین کې هغه گناهونه، چې ټولنیز اړخونه لري او مهلک ضررونه یې ټولنې ته رسېږي تر هغو گناهو، چې فردي جنبه لري شدید او سخت نهی او منع شوي دي؛ ځکه، چې په دا ډول گناهو کولو د ټولنې مصالح خطر کې ولویږي او د خلکو د مذهبي روحیه د اهانت له نظره خدای

تعالی سره د کفر غوندې ښودل شوې ده. "و اما الرشا فی الحکم فهو الکفر بالله العظیم"^(۱) یعنی رشوت له لوی خپښتن تعالی سره د کفر په حکم کې دی.

دغه الفاظ د رشوت د گناه لپاره دي او رابښي، چې رشوت عامل عملاً خدای تعالی سره کفر کې اخته کیږي. دلته او داسې نورو ځایو کې له کفر مراد د گناه شدت او غلظت دی، نه عقیدتي کفر، بلکې کفر ترې مراد دی. یعنی هغسې، چې عقیدتي کافر د اسلام احکامو ته پابندي نه لري رشوت اخیستونکی، چې اسلامي عقیده هم لري، حرمت د رشوت، چې یو اسلامي حکم دی نادیده نیسي، څرنگه، چې د رشوت کلمه د لفظ د دلالت له نظره پراخه معنا لري نو د هغې په مورد کې اختلاف دی. له دې امله ضرور ده، چې معنایې بیان شي، چې دې برخه کې مختلفو پوښتنو ته ځواب ورکړ شي. نو دا بیان د رشوت د لغوي او اصطلاحي معنا عنوانو لاندې مطالعه او هلته مراجعه وکړئ.

د رشوت خور سزا :

د رشوت اثبات او سزا:

د رشوت سزا له څو لارو کیږي :

۱- د دوه شاهدانو په توگه، چې دوی په خپل شهادت کې صادق وي، که د قضا په مجلس کې د رشوت شاهدي ورباندې ووايي رشوت پرې ثابتېږي.

۱. شیخ حر عامل، و سای الشیعه ج ۱ ص ۹۲ (مجله ماه نامه عدالت لسم کال شماره مسلسل ۲۹ /
عرب / ۱۳۸۱، د فضل الله احسان لیکنه.

۲- د یوه نرا او دوه ښځو په شهادت یا د یوه نرد مدعي له قسم سره رشوت ثابتېږي؛ ځکه، چې د رشوت جرم سربېره پر دې، چې معنوي او بدني جرم دی مالي جرم هم دی نو د اثبات روش یې همدا دی.

۳- په خپله د رشوت اخیستونکي اقرار، چې د رشوت په اخیستلو اقرار وکړي.

۴- قرائن، چې د قاضي د رشوت په اخیستلو دلالت کوي، لکه د بې مېړه ښځې حامله کېدل، چې د دې په زنا کولو قرینه ده یا لکه له خولې د شرابو د بوي راتلل، چې قرینه یې د شرابي په شراب خوړلو قرینه ده. د رشوت خور سزا :

د رشوت سزا حدودو کې نشته، بلکې تعزيراً اجرا کېږي، چې په شرع کې خاصه اندازه نه لري، بلکې د سزا اندازه یې د کمیت او کیفیت له پلوه د قاضي رای ته مفوضه ده، چې په عقلي او نقلي معیارونو یې د زمان او مکان په نظر کې نیولو سره په رشوت متهمو اشخاصو ته ټاکي او څرنگه، چې تعزیر مالي او بدني دواړه اړخونه لري له دې امله د رشوت خور سزا په لاندې ډول ورکول کېږي.

۱- جېل.

۲- د تاوان ورکول.

۳- د هغو مالو مصادره، چې په رشوت کې یې اخیستی دی.

۴- له وظیفې عزل.

۵- په درو وهل.

۶- له مالي او سياسي... حقوقو محرومېدل.

۷- د هروخت او هر مکان له شرعي او اصولي قانون سره سم مجازات.

www.melitahrik.com
0777 400 116

ماخذونه

۱. القرآن الکریم.
۲. ابی بکر احمد بن الحسین بن علی البیهقی (۴۵۸ھ) السنن الکبریٰ طبع بپروت کال ۱۴۲۴ھ ق ۲۰۰۲م.
۳. جارالله محمود بن عمر الزمخشري (الفائق فی غریب الحدیث) دریم چاپ دارالفکر کال ۱۳۹۹ھ - ۱۹۷۹م.
۴. ده خدا علی اکبر لغت نامه ده خدا ج ۸/۲۰۹ (۱۲۰۹)
۵. ابن منظور ابی الفضل جمال الدین لسان العرب ماده / شاج ۴.
۶. سرخی ابی بکر محمد بن احمد بن ابی سهل شمس الآئمه (المبسوط) طبع کراچی کال ۱۴۰۷ھ ق - ۱۹۸۷م.
۷. سید علی ریاض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل انتشارات ال بیت.
۸. صفی پور منتهی الاربع ج ۱/ ۴۵۱ د عدالت میاشتنی مجله لسم کال شماره (۷۱) کال ۱۳۸۷م.
۹. طرحی فخر الدین - مجمع البحرین ج ۱/ ۱۸۴.
۱۰. ابی الفرج عبدالرحمن بن علی بن الجوزی (غریب الحدیث) طبع بپروت کال ۱۴۰۵ھ ق ۱۹۸۵م.

۱۱. ابی محمد عبد الله بن احمد بن محمد بن قدامه المقدسی (م ۵۴۱-۲۲۰هـ)،
المغنی طبع قاهره کال ۱۴۰۲ هـ - ۱۹۸۲ م.
۱۲. العسقلانی ابن حجر (۷۷۲-۷۵۲)، فتح الباری شرح صحیح البخاری، طبع
دارالفکر کال بی معلوم نه دی. د چاپ کال ۱۹۲۵ م.
۱۳. ابی محمد علی بن احمد بن سعید بن حزم (م ۴۵۲هـ)، د المحلی، ج ۱۵۷/۹ طبع
ببروت کال معلوم نه دی.
۱۴. الفروز ابادی قاموس المحيط.
۱۵. قمی شیخ عباس سفینه البحار ج ۳/۳۲۰.
۱۶. محقق کرکی علی بن الحسین جامع المقاصد فی شرح القواعد انتشارات
البيت ج ۴/۲۵.
۱۷. المتقی علی بن حسام الدین الهندی (م ۹۷۵هـ)، کنز العمال فی سنن الاقوال و
الافعال پنخمه طبع ببروت کال ۱۴۰۵هـ ق - ۱۹۸۵ م.
۱۸. شیخ محمد بن الحسن مسائل الشریعه ترجمه و مسائل الشیعه اسلام آباد کال
۱۴۲۱هـ ق
۱۹. محمد بن علی شوکانی (نیل الاوطار من حدیث سید الخیار ببروت ج ۱/۲۱).
۲۰. المدائنی عبد الحمید بن ابی الحدید (شرح نهج البلاغه)، طبع دارالاحیاء کتب
العربیه کال ۱۳۵۸هـ ق - ۱۹۲۷ م.
۲۱. موسوی سید عبد الکریم اردبیلی فقه القضاء طبع او کال بی معلوم نه دی.
۲۲. مهدی تراقی جامع السعادات ج ۲/۱۲۵-۱۲۶.
۲۳. نجفی اصفهانی محمد حسن - جواهر الکلام - ج ۴/۵۲۲.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د ښاد نور تالیفات

۱. د یوولسم ټولګي تفسیر د لیسو لپاره، ۱۲. توضیح المیراث، د سترې محکمې چاپ د پوهنې وزارت.
۲. د نهم ټولګي تفسیر د لیسو لپاره، چاپ ۱۷. میراث نامه، د سترې محکمې چاپ د پوهنې وزارت.
۳. خیر الکلام، د لس زره ټوکه چاپ امر. ۱۸. روزه، د حج او اوقافو وزارت چاپ.
۴. لنډ بیان د سورتونو د قرآن. ۱۹. "د ښځو د حقوقو د مساوات څېړنه" د خوست د مطبعې چاپ.
۵. قرآن پوهنه د خوست شېخ زائد او د ننګرهار پوهنتونو چاپ. ۲۰. حج نامه.
۶. د قرآن اعجاز. ۲۱. حج پوهنه.
۷. لغات القرآن. ۲۲. "د اسلام پنځه بڼه" د اسلامي علومو د پوهنتون د څېړنو د مرکز چاپ.
۸. نبوت او سیرت د افغان پوهنتون چاپ. ۲۳. د حضرت یاد، د پوهنې مطبعې چاپ.
۹. د اصول حدیث منظومه. ۲۴. جمال نامه، د کابل پوهنتون لخوا چاپ.
۱۰. د غزواتو احادیث له بخاري نه. ۲۵. ښاد ژوند.
۱۱. ټاکلي احادیث. ۲۶. د حصارک سوغات.
۱۲. د قرآن رڼا. ۲۷. ښکلي اشعار.
۱۳. د قرائت امامان. ۲۸. د حصارک فلکلور لومړۍ ټوک، چاپ.
۱۴. ترجمه، تفسیر او تاویل. ۲۹. د حصارک فلکلور دوه یم ټوک، چاپ.
۱۵. جبار خېل تفسیر ناسخ او منسوخ، د پوهنې مطبعې چاپ. ۳۰. د اسلام تاریخ لومړۍ برخه ۱۳ ټولګيو مدرسو ته چاپ.

۳۱. د اسلام تاريخ دوه يمه برخه ۱۴ ټولگيو ۴۷. خطبه.
- مدرسو لپاره. ۴۸. د تمبکو زهر.
۳۲. پښتو ادبيات د مدرسو ۱۳ ټولگيو ته ۴۹. روغ صورت.
- چاپ. ۵۰. صحت او عبادت.
۳۳. پښتو ادبيات د مدرسو ۱۴ ټولگيو ته ۵۱. د ښځې زړه سواندي حال
- چاپ. ۵۲. کوچی او گلالي.
۳۴. دري ادبيات د مدرسو ۱۳ ټولگيو ۵۳. لنډۍ.
- لپاره. ۵۴. ادبي فنون.
۳۵. دري ادبيات د مدرسو ۱۴ ټولگيو ۵۵. عربي لنډۍ، د پېښور اکاډمۍ پښتو
- لپاره. مجلې چاپ
۳۶. عقیده پوهنه. ۵۲. ابتکار.
۳۷. خدای پېژاندنه. ۵۷. د سيد جمال الدين ژوند ليک.
۳۸. اسلامي فرقې. ۵۸. صلح.
۳۹. شرک پېژندنه. ۵۹. مفقود.
۴۰. تجويد پوهنه (د سيد جمال الدين ۶۰. مرجع الطلاب شرح ملحة الاعراب.
- پوهنتون ته) ۶۱. د نصاب الاحتساب څېړنه.
۴۱. يون ليک (د پېښور ايپت آباد ته) ۶۲. تمسک المحتسب
۴۲. خپلواکي پوهنه د پېښور چاپ. ۶۳. الشعر مقدم ام النشر.
۴۳. فلسفي درسي بنسټونه، ورځ مجله کې ۶۴. بحر القصير في العروز.
- چاپ. ۶۵. پښتو مشنوي المعنوي.
۴۴. جنرال وزير محمد گل خان، ورځ مجله ۶۶. البحث.
- کې چاپ. ۶۷. د اطفالو طب، ژباړه.
۴۵. ښاد بيان. ۶۸. د رسولانو فضيلت، په انگليسي ژباړه.
۴۶. پاينېغ. ۶۹. اسلامي سياست.

۷۰. مجله الاحکام بیوع.
۷۱. تفسیر سورة النور.
۷۲. منجد القرآن پښتو عربي.
۷۳. منجد القرآن دري عربي.
۷۴. اسانه پښتو.
۷۵. د نزول سببونه.
۷۶. مالي عبادت.
۷۷. استخاره.
۷۸. اسلامي اقتصاد.
۷۹. د اسلامي تشريع تاريخ.
۸۰. اسلامي جماعتونه.
۸۱. اسلامي طب.
۸۲. اللغة العربية.
۸۳. پښتو قرئه الرشديه.
۸۴. الشفاء (دمول).
۸۵. لمونځ په ترجمه.
۸۶. په لمانځه کې قرائت په ناظره.
۸۷. شعر علی کرم الله وجهه.
۸۸. شعر سيد جمال الدين.
۸۹. د فقه ۹۹ قاعدې.
۹۰. سوريه.
۹۱. اداري فساد.
۹۲. رشوت او قضاوت د ساپي د مرکز
انټرنېټ څېړونه
۹۳. انوار القرآن و اسرار الفرقان من سورة
النساء الى آخره و الناس.
۹۴. نوى كال.
۹۵. ښاد عقايد د سيد جمال الدين
پوهنتون لپاره.
۹۶. جعفر صادق.
۹۷. د ابو ريحان البيروني د تاليفاتو د يوې
برخې بديعي صنعتونه.
۹۸. پښتو توري.
۹۹. نبوي طب.
۱۰۰. تاريخ اسلام بخش اول د ديني مدرسو
- ۱۳ ټولگيو ته د پوهنې مطبعې چاپ.
۱۰۱. تاريخ اسلام بخش دوم.
۱۰۲. عقايد نسفي د شرح پښتو ژباړه.
۱۰۳. لومړنى شعر.
۱۰۴. د پښتنو نسب.
۱۰۵. دعا.
۱۰۶. ليک ليکنې (پښتو انشاء) د ساپي
مرکز کې دى.

www.melitahrik.com
0777 400 116

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library